

การย้ายถิ่นและการต่อรองอัตลักษณ์ชาติพันธุ์และเพศภาวะของหนุ่มสาวม้งในจังหวัดพิษณุโลก

Migration and the Negotiation of Ethnic and Gender Identities of the Hmong Youths in Phitsanulok Province

พิชญ์นรี มณีศรี¹ | Pichnaree Maneesri¹
บุศรินทร์ เลิศชวลิตสกุล² | Busarin Lertchavalitsakul²

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยการย้ายถิ่นจากชุมชนต้นทางสู่พื้นที่เมืองของหนุ่มสาวม้งในจังหวัดพิษณุโลก และศึกษาปฏิบัติการต่อรองของหนุ่มสาวม้งกับการดำรงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ในบริบทร่วมสมัย ซึ่งพบว่าที่ผ่านมานักศึกษาเกี่ยวกับการอพยพของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในพื้นที่ดังกล่าวขาดการศึกษาในมิติพลวัตการย้ายถิ่นและอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ โดยใช้การวิจัยคุณภาพโดยเลือกหมู่บ้านชาติพันธุ์ม้งที่ตั้งอยู่ในอำเภอชาติตระการเป็นกรณีศึกษา และเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักที่มีคุณลักษณะตรงกับวัตถุประสงค์การศึกษา และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการอภิปรายด้วยกรอบแนวคิดการอพยพย้ายถิ่น การต่อรองอัตลักษณ์ในมิติชาติพันธุ์ เพศภาวะ และความเป็นวัยรุ่น ผลการศึกษา พบว่า ปัจจัยการศึกษา โอกาสในการหางานทำ อิสระในการใช้ชีวิต และความทันสมัยในพื้นที่เมืองทันสมัยในพื้นที่เมืองเป็นเงื่อนไขที่ทำให้หนุ่มสาวม้งเริ่มอพยพย้ายถิ่นจากชุมชนต้นทางสู่ปลายทางการย้ายถิ่น โดยปัจจัยลำดับแรก ได้แก่ การศึกษา และลำดับรองลงมาคือ ความอิสระในการใช้ชีวิต นอกจากนี้ หนุ่มสาวม้งได้สร้างปฏิบัติการต่อรองอัตลักษณ์ความเป็นชาติพันธุ์ม้งผ่านมิติเพศภาวะกับความเป็นวัยรุ่นที่ต้องการหลุดจากกรอบประเพณี บางคนตัดสินใจย้ายกลับบ้านเกิดแต่ก็พยายามที่จะต่อรองกับความเชื่อและธรรมเนียมปฏิบัติดั้งเดิม ซึ่งเป็นสิ่งที่ยึดโยงคนในสังคมม้งให้อยู่ร่วมกันในรูปแบบของความสัมพันธ์ทางเครือญาติ การให้ความสำคัญกับบทบาทผู้ชายในฐานะครอบครัว และการดำรงตนเป็นผู้หญิงม้งที่ดี

คำสำคัญ: ชาติพันธุ์ม้ง, การย้ายถิ่น, การต่อรองอัตลักษณ์, เพศภาวะ, พิษณุโลก

¹ สาขาพัฒนาสังคม ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา/ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร/ Phator.20@gmail.com

² อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา/ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร/ busarinl@nu.ac.th

*E-mail ผู้ส่งบทความ: Phator.20@gmail.com/ เบอร์โทรศัพท์ 09-1024-6546/ รับเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ.2566/ แก้ไขเมื่อ วันที่ 8 พฤษภาคม พ.ศ.2567/ ตอบรับเมื่อวันที่ 13 มิถุนายน พ.ศ.2567/ เผยแพร่ วันที่ 1 กันยายน พ.ศ.2567

Abstract

This research article aims to study the factors that stimulate migration from origin to urbanized settings among Hmong youths in Phitsanulok province. Additionally, it investigates their negotiating practices in sustaining their ethnic identities amidst modern society. This research is motivated by the limited studies concerning Hmong migration and ethnic identity dynamics. The research employs a qualitative method, selecting one Hmong village in Chat Trakan District as a case study and identifying key informants whose characteristics align with the research objectives. The research results are analyzed and discussed within the conceptual framework of migration and negotiation of ethnic identity, focusing on gender and youthfulness. The results indicate that education, job opportunities, freedom of life, and modernity in urban areas are the main factors stimulating Hmong youngsters to migrate from their places of origin to urban destinations. Education emerges as the foremost factor, followed by freedom of life. Moreover, Hmong youth have developed negotiating practices regarding their ethnic identities through gender and youthfulness, aiming to liberate themselves from traditional value frameworks. Some individuals later decided to return home but continued to negotiate with old beliefs and customary practices, contributing to the fostering of Hmong society through kinship systems, the value of men as breadwinners, and the behaviors expected of a decent Hmong woman.

Keywords: Hmong ethnicity, Migration, Identity negotiation, Gender, Phitsanulok

บทนำ

หมู่บ้านนาจองอยู่ห่างไกลจากความเจริญ ส่วนมากวัยรุ่นจะย้ายออกหมู่บ้านเพื่อศึกษาต่อในโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัยในเมือง และการทำงานในเมืองใหญ่ เช่น กรุงเทพฯ บางคนจบการศึกษาแล้วก็ย้ายออกจากหมู่บ้านเพราะไม่มีรายได้ เนื่องจากไม่ได้มีความสนใจที่จะสานต่อการทำงานไร่ทำสวน และตอนนี้หมู่บ้านของเรามีปัญหาที่กำลังแก้ไข คือไม่มีบุคลากรที่เป็นวัยรุ่นมาเสริม มีแต่ผู้สูงอายุ ไม่มีคนที่เรียนจบแล้วกลับมาพัฒนาหมู่บ้าน ส่วนมากจะออกไปทำงานนอกชุมชน บางคนเรียนจบมาเป็นครูก็มาทำงานอยู่ที่โรงเรียนบ้านนาจองได้ไม่นานก็ย้ายออกไปบรรจุอยู่ที่โรงเรียนอื่น ซึ่งมีความเจริญ มีความสะดวกสบาย และเข้าถึงความทันสมัยได้มากกว่าหมู่บ้านของเรา

(นิรัตน์ ลีลากุล [นามสมมติ], การสื่อสารส่วนบุคคล, 11 ธันวาคม 2563)

นิรัตน์ ลีลากุล อายุ 42 ปี (ขณะสัมภาษณ์) อดีตผู้นำบ้านนาจอง (นามสมมติ) ตำบลบ่อภาค อำเภอชาติตระการ จังหวัดพิษณุโลก สะท้อนถึงปัญหาการขาดแคลนบุคลากรวัยรุ่นในการพัฒนาหมู่บ้าน เนื่องจากการอพยพย้ายถิ่นของคนหนุ่มสาวมาจากรากฐานทางพื้นที่เมืองเพื่อศึกษาต่อและประกอบอาชีพเป็นจำนวนมาก การย้ายถิ่นที่เกิดขึ้นยังส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่เกิดขึ้น

อย่างต่อเนื่อง ซึ่งท้าทายกับระบบความเชื่อหรือแบบแผนทางวัฒนธรรมของคนม้งที่ปรากฏในงานศึกษาเกี่ยวกับอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ม้งที่อธิบายถึงระบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งว่าเป็นกระบวนการจัดระเบียบทางสังคมที่อยู่บนฐานความเชื่อดั้งเดิมและขนบธรรมเนียมประเพณีมาเป็นเครื่องมือ ในการสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกภายในกลุ่ม มีการจัดการความสัมพันธ์โดยระบบอาวุโส มีประเพณีที่เชื่อมโยงเข้ากับระบบความสัมพันธ์อย่างเป็นองค์รวม ด้วยระบบสายสกุลแซ่และความเป็นเครือญาติ ซึ่งส่งผลต่อปรากฏการณ์ด้านพฤติกรรมกรรมการปรับตัวที่ทำให้คนม้งทุกคนต้องอยู่ในกรอบวิถีวัฒนธรรมและประเพณี (พระอำนาจ พุทธวิโส, 2559; ปุณณดา ทรงอิทธิสุข และสุธิดา ทับทิมศรี, 2561; สุรศักดิ์ บุญเทียน, 2564)

ปรากฏการณ์การย้ายถิ่นจากชุมชนต้นทางสู่พื้นที่เมืองของวัยรุ่นนบ้านนาจองได้สร้างข้อท้าทายต่อความเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่มีความเหนียวแน่นทางระบบเครือญาติ แต่เนื่องด้วยอิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์ที่ส่งผลต่อการดำรงอัตลักษณ์และความเข้มแข็งของระบบเครือญาติ ชาวม้งจึงต้องปรับตัวให้เข้ากับสังคมสมัยใหม่ และสร้างการต่อรองอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง เช่นที่ปรากฏในงานศึกษาของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่อพยพย้ายถิ่นเข้าสู่จังหวัดเชียงใหม่ ที่ครอบคลุมประเด็นเกี่ยวกับความเป็นผู้หญิงม้งในสังคมปิตาธิปไตยหรือสังคมชายเป็นใหญ่ ได้แก่ งานศึกษาผู้หญิงม้งค้าผ้าใยกล้วยบนท้องถนนในเมืองเชียงใหม่ของกรรทอง สุดประเสริฐ (2552) คนม้งกับความเชื่อทางด้านศาสนา เช่น บทบาทนิกายโปรเตสแตนต์ที่สัมพันธ์กับความทันสมัยที่มีต่อกลุ่มม้งในเมืองเชียงใหม่โดยรัตนา ด้วยดี (2560) และประสิทธิ์ ลีปรีชา (2563) ความเป็นวัยรุ่นกับความทันสมัยโดยมยุรินทร์ บุญพิทักษ์ (2553) ที่ศึกษานักศึกษากับการทำกิจกรรมในมหาวิทยาลัย ประเด็นสำคัญที่ปรากฏในวรรณกรรมข้างต้นคืออิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์และความทันสมัยที่เข้ามามีผลต่อการปรับตัวและการต่อรองอัตลักษณ์ชาติพันธุ์

จากการทบทวนวรรณกรรมที่ศึกษาชาติพันธุ์ม้งในประเทศไทยและเกี่ยวข้อง พบว่างานศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ม้งมีพื้นที่การศึกษาหลักอยู่ในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย เช่น อรัญญา ศิริผล (2544) ศึกษาการต่อรองอัตลักษณ์ของม้งในจังหวัดเชียงรายที่ถูกสร้างภาพแทนเป็นผู้ปลูกฝิ่นและทำลายป่าบนพื้นที่สูงจนต้องสร้างแนวทางในการตอบโต้รัฐในการสร้างภาพดังกล่าว รวมถึงงานโดยนักวิชาการต่างประเทศเกี่ยวกับชาติพันธุ์ม้งบนพื้นที่สูงในประเทศไทยที่มีศูนย์กลางอยู่ที่ภาคเหนือตอนบน ปีเตอร์ คุณสตัดเตอร์ และแซลลี เลนนิ่งตัน คุณสตัดเตอร์ (Kunstadter & Kunstadter, 1983) ศึกษาโครงการของรัฐไทยในการส่งเสริมการปลูกพืชยังชีพให้กับชุมชนม้งเพื่อทดแทนนโยบายการยกเลิกปลูกฝิ่นว่าส่งผลอย่างไรและบรรลุเป้าหมายตามที่รัฐตั้งไว้หรือไม่ นิโคลัส แทปปี้ (Nicolas Tapp) ศึกษา ม้งขาวซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ย่อยของม้งที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ตีพิมพ์ ในชื่อ “Sovereignty and Rebellion: The White Hmong of Northern Thailand” เผยแพร่ปี ค.ศ. 1989 โดยกล่าวถึงม้งในฐานะที่อยู่ระหว่างการเป็นผู้อพยพและอาศัยอยู่ในประเทศไทย และการดำรงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ท่ามกลางการต่อรองระหว่างการเป็นผู้อพยพกับการเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทย หรือการเข้าร่วมขบวนการคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) ที่อยู่ตรงข้ามกับรัฐ และอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ม้งที่ต้องดำรงอยู่และการหันไปนับถือศาสนาคริสต์เพื่อสร้างภาพความทันสมัย ขณะที่ต้องต่อรองกับความเป็นไทยที่มีศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ ตลอดจนต้องปรับวิถีการเกษตรแบบไร่หมุนเวียนบนพื้นที่สูงด้วยการเข้าสู่เกษตรกรรมแบบพาณิชย์หรือมีตลาดเป็นแรงขับ (ดูปริทัศน์หนังสือโดย Walker, 1991; Keyes, 1992) และงานอีกชิ้นของ

แทปปี้ (Tapp, 1990) ที่ศึกษาต่อยอดด้วยประเด็นการดำเนินนโยบายของรัฐผ่านโครงการเศรษฐกิจและพัฒนาพื้นที่เพื่อหลอมรวมให้กลุ่มชาติพันธุ์ม้งเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทย การเข้าสู่ความเป็นรัฐไทยและเศรษฐกิจระบบตลาดทำให้กลุ่มม้งอพยพย้ายถิ่นเข้ามาหาโอกาสในเมืองจากการขนส่งสินค้าเกษตร ตลอดจนเข้าสู่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวด้วยการนำเสนอความเป็นอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ด้วยสินค้าและของที่ระลึก โดยเฉพาะในจังหวัดเชียงใหม่ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีกลุ่มชาติพันธุ์อพยพเข้ามาหาโอกาสหางานทำจากความเป็นเมืองและการเติบโตของการท่องเที่ยว (Kunstadter & Kunstadter, 1983) นอกจากนี้ยังมีงานจิน มิซอด (Michaud, 1997) ที่ศึกษาม้งในพื้นที่ดั้งเดิมที่พวกเขาอาศัยอยู่ด้วยการเข้าสู่การท่องเที่ยวชาติพันธุ์ โดยสำรวจการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนม้งในจังหวัดเชียงราย และความสัมพันธ์ระหว่างคนม้งและคนไทยในฐานะเป็นบริษัทและนายหน้าในการติดต่อนักท่องเที่ยว

ผู้วิจัยพบว่างานที่เกี่ยวข้องกับม้งนำเสนอกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในมิติการย้ายถิ่นที่มีถิ่นฐานอยู่ในประเทศจีน การก่อตั้งชุมชนในประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะเวียดนาม ลาว และไทย และการย้ายถิ่นแบบไม่สมัครใจหลังเกิดสงครามต่อต้านคอมมิวนิสต์ในเวียดนามและลาวในช่วงทศวรรษ 1970 เข้ามาอยู่ตามแนวชายแดนประเทศไทย และกล่าวถึงจังหวัดเพชรบูรณ์ซึ่งเป็นที่ตั้งของศูนย์ช่วยเหลือผู้อพยพโดยรัฐบาลไทย (Culas & Michaud, 1997; Yang, 2008; Zhang, 2016) และในช่วงที่มีการปราบปรามคอมมิวนิสต์ในไทยที่มีชาติพันธุ์ม้งในจังหวัดเพชรบูรณ์เคยเข้าร่วมขบวนการด้วย (Zhang, 2016) รวมถึงจังหวัดพิษณุโลกและจังหวัดเลยที่มีอาณาเขตติดต่อกับเพชรบูรณ์ (มูทิตา เจริญสุข, 2562) การศึกษาการอพยพของกลุ่มม้งที่กล่าวมาใช้นิเวศทางประวัติศาสตร์ที่ทำให้เห็นประวัติศาสตร์การย้ายถิ่นและอพยพของผู้คนจากปัจจัยผลคือสงคราม และเป็นการย้ายถิ่นระหว่างประเทศ (international migration) ขณะที่การศึกษาการย้ายถิ่นภายในประเทศหรือจากพื้นที่สูงสู่พื้นที่ราบหรือพื้นที่เมืองนั้นเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิต การเข้าสู่เกษตรกรรมเชิงพาณิชย์และการท่องเที่ยว

งานวิจัยนี้ศึกษาปรากฏการณ์การย้ายถิ่นจากพื้นที่ชนบทสู่เมือง ที่ไม่ได้เป็นเป้าหมายหลักในงานศึกษาที่ผ่านมา จึงทำให้ขาดการติดตามสถานการณ์หรือพลวัตของการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในบริบทร่วมสมัยหรือหลังจากชุมชนชาติพันธุ์เข้าสู่เกษตรกรรมเชิงพาณิชย์แล้วประสบปัญหากับราคาผันผวนและรายได้ที่ไม่แน่นอนในภาคเกษตร ผสานกับบริบทที่คนม้งเข้าสู่ความเป็นไทยด้วยผ่านการศึกษาในระดับสูงขึ้น ตลอดจนการมีอิสระในการเดินทางหรือเคลื่อนย้ายออกจากชุมชนไปหาโอกาสที่มากกว่าทำเกษตรกรรมในหมู่บ้าน นอกจากนี้ ยังพบว่างานศึกษาเกี่ยวกับชาติพันธุ์และการเคลื่อนย้ายยังไม่ปรากฏในพื้นที่ภาคเหนือตอนล่างมากนัก มีงานจำนวนหนึ่งที่ศึกษาบ้านม้งในบริบทการท่องเที่ยวในพื้นที่อุทยานแห่งชาติและแหล่งท่องเที่ยวสำคัญในจังหวัดเพชรบูรณ์อย่างภูทับเบิกในอำเภอหล่มเก่า ในประเด็นเกี่ยวกับการปรับตัวด้านเศรษฐกิจการเมืองต่อนโยบายรัฐ (สิริพร เพ็ญจันทร์, 2560) การส่งเสริมการท่องเที่ยว และการจัดการสิ่งแวดล้อม (สุวิมล จันททัย, 2558; เสวียน เปรมประสิทธิ์ และคณะ, 2563) ซึ่งไม่ได้เสนอมุมมองด้วยกรอบแนวคิดการย้ายถิ่นและอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ นอกจากนี้ ในการศึกษาชาติพันธุ์ก็ยังไม่ได้มุ่งสนใจกลุ่มหนุ่มสาวหรือเยาวชนมากนัก นอกจากงานของมยุรินทร์ บุญพิทักษ์ (2553) ขณะที่ม้งงานศึกษาชุมชนชาติพันธุ์ในเขตอำเภอชาติตระการหรือพื้นที่ราบสูงใกล้เคียงที่ค่อนข้างจำกัด ทั้งที่เป็นภูมิศาสตร์ที่มีแหล่งชุมชนชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงโดยเฉพาะม้งอาศัยอยู่ ดังนั้นงานวิจัยนี้จึงตั้งวัตถุประสงค์ในการวิจัยเพื่อนำเสนอปรากฏการณ์การย้ายถิ่นของคนหนุ่มสาวม้งจากพื้นที่สูงสู่พื้นที่ราบหรือพื้นที่เมืองที่มีความทันสมัย

ในบริบทร่วมสมัยตามที่กล่าวข้างต้น เพื่อสร้างงานวิจัยที่เสนอข้อค้นพบและข้อถกเถียงในการย้ายถิ่นศึกษาชาติพันธุ์กับการเคลื่อนย้าย และอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ที่สัมพันธ์กับเพศภาวะและความเป็นวัยรุ่น

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาปัจจัยการย้ายถิ่นจากชุมชนต้นทางสู่พื้นที่เมืองของหนุ่มสาวม้งในจังหวัดพิษณุโลก
- 2) เพื่อศึกษาปฏิบัติการต่อรองของหนุ่มสาวม้งกับการดำรงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ผ่านมิติเพศภาวะและความเป็นวัยรุ่น

กรอบแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. การอพยพย้ายถิ่น

หากวิเคราะห์การอพยพย้ายถิ่นของหนุ่มสาวม้งในจังหวัดพิษณุโลก คือการอพยพย้ายถิ่นจากชุมชนต้นทางสู่พื้นที่เมือง และเป็นการอพยพโดยเสรี (free migration) คือเป็นการอพยพที่อาจเกิดจากความหวังในการใช้ชีวิต การประกอบอาชีพ และการมีรายได้ที่ดีขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับคำอธิบายหนึ่งใน 5 ประเภทของการอพยพของ อี จี ราเวนสไตน์ ซึ่งประกอบด้วย 1) การอพยพแบบดั้งเดิม (primitive migration) คือเป็นการย้ายถิ่นที่อยู่เพื่อการดำรงชีวิตรอด เช่น การอพยพย้ายถิ่นจากชนบทเข้าสู่เมืองเพื่อแสวงหาวิถีการดำเนินชีวิตแบบใหม่ 2) การอพยพย้ายถิ่นโดยถูกบังคับ (forced migration) เป็นการย้ายถิ่นโดยถูกบังคับ เช่น ถูกบังคับโดยรัฐบาล หรือผู้มีอิทธิพลบางกลุ่ม 3) การอพยพโดยถูกบีบคั้น (implied migration) เป็นการบีบคั้นหรือกระตุ้นให้อพยพ แต่ผู้ถูกบีบคั้นยังมีสิทธิ์ในการตัดสินใจว่าจะอยู่หรือจะไป 4) การอพยพโดยเสรี (free migration) เป็นการอพยพของปัจเจกชนโดยเสรี อาจเกิดจากแรงจูงใจภายนอก เช่น ตำแหน่งงาน รายได้ หรือเพื่อผจญภัย และ 5) การอพยพแบบชนจำนวนมาก (mass migration) สืบเนื่องมาจากการอพยพโดยเสรี ซึ่งมีการย้ายถิ่นเข้าไปบุกเบิกหรือผจญภัยในถิ่นที่อยู่ใหม่ กลายเป็นแรงจูงใจให้ชนจำนวนมากย้ายถิ่นตาม (Ravenstein, 1889, อ้างถึงใน ศิริเพชร ทฤษฎาวดี, 2563)

การย้ายถิ่นของหนุ่มสาวชาวม้งจึงถือว่าการอพยพแบบดั้งเดิม (primitive migration) เป็นการย้ายถิ่นที่อยู่เพื่อการดำรงชีวิตรอด เช่น การอพยพย้ายถิ่นจากชนบทเข้าสู่เมืองเพื่อแสวงหาวิถีการดำเนินชีวิตแบบใหม่ ซึ่งแนวโน้มของผู้ที่มีภูมิหลังเป็นชนบทจะมีการย้ายถิ่นมากกว่าผู้ที่มีภูมิหลังเป็นเมือง เนื่องจากคนวัยหนุ่มสาวส่วนใหญ่มีความต้องการที่จะศึกษาต่อหรือทำงานในเมืองใหญ่ ที่มีความทันสมัย มีความสะดวกสบายทั้งในด้านการดำเนินชีวิต การคมนาคม การศึกษา และการแพทย์ อีกทั้งยังมีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน และมีรายได้ที่สูงขึ้น อีกทั้งความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี และวิทยาการมีส่วนทำให้เกิดการย้ายถิ่น เนื่องจากช่วยส่งเสริมความสะดวกสบาย ช่วยให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีเครื่องมือและสื่อโทรคมนาคมที่ทันสมัยทำให้สามารถติดต่อสื่อสารกันได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งเป็นทั้งปัจจัยต้นทาง ปัจจัยต้นทาง และปัจจัยส่วนบุคคล ตามคำอธิบายของเอเวอเรต เอส ลี (Lee, 1966, อ้างถึงใน ออทิพย์ ราษฎร์นิยม, 2553; ชุมพล รอดแจ่ม, 2554)

2. อัตลักษณ์ชาติพันธุ์และการต่อรอง

เนื่องจากหนุ่มสาวชาวม้งจากบ้านนาจอมมีการย้ายถิ่นจำนวนมากดังคำสัมภาษณ์ของอดีตผู้นำชุมชน ดังที่กล่าวข้าง ซึ่งส่งผลต่อการปรับตัวในหลายด้านของทั้งตัวผู้ย้ายถิ่นและคนที่กลับมายังชุมชนหลังการย้ายถิ่น ประเด็นสำคัญที่งานนี้สนใจคือ อัตลักษณ์ชาติพันธุ์หรือความเป็นม้ง ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2542) ได้ให้ความหมายว่าอัตลักษณ์คือสิ่งที่ทำให้เรารู้สึกว่าเป็นเราหรือพวกเรา ซึ่งแตกต่างจากคนอื่น โดยอัตลักษณ์ไม่จำเป็นต้องมีหนึ่งเดียว แต่อาจมีหลายอัตลักษณ์ที่ประกอบขึ้นเป็นตัวเรา และอัตลักษณ์ไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติแต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยสังคม ดังนั้น อัตลักษณ์จึงจำเป็นต้องมีกระบวนการสร้างความเหมือนหรือความแตกต่างที่เกิดขึ้นแบบควบคู่กันไป ส่วนอภิญา เพื่องฟูสกุล (2546) อธิบายว่าอัตลักษณ์ถูกผลิตขึ้นในบริบทของสังคมที่เชื่อมโยงกับความคิดของปัจเจกบุคคลที่สัมพันธ์กับโลกทางสังคม โดยกระทำการสร้างสัญลักษณ์ เช่น ภาษา ท่าทาง ภาพลักษณ์ และวัตถุต่างๆ ที่แสดงความเป็นตัวตนหรือถิ่นฐานที่เราอยู่

จุฑาพรรธ (จามจุรี) ผดุงชีวิต (2551) และวสันต์ ปัญญาแก้ว (2559) ได้แบ่งอัตลักษณ์ไว้เป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ 1) อัตลักษณ์ระดับปัจเจก (individual identity) ซึ่งบุคคลคนหนึ่งอาจมีหลายอัตลักษณ์อยู่ในตัวเอง เช่น เพศสภาพ สำนึกความเป็นชาติ กลุ่มชาติพันธุ์ ช่วงชั้นทางสังคม อาชีพ ศาสนา และ 2) อัตลักษณ์ร่วมของกลุ่ม (collective identity) ซึ่งจะถูกสร้างบนพื้นฐานของความเหมือนกันของกลุ่ม และการที่สมาชิกในกลุ่มชาติพันธุ์จะบอกว่าตนเองเป็นใคร ต้องขึ้นอยู่กับบริบทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่พวกเขามีกับกลุ่มอื่นด้วย นอกจากนี้สายเลือดแล้ว ยังมีการหล่อหลอมในรูปของภาษา ตำนาน หรือนิทานที่สมาชิกในกลุ่มเชื่อว่ามีจุดกำเนิดและบริบททางประวัติศาสตร์ร่วมกัน ดังนั้น อัตลักษณ์วิถีวัฒนธรรมจึงเป็นเรื่องของความคิด ความเชื่อที่กำหนดพฤติกรรม และการกระทำของมนุษย์ (ติน ปรัชญพฤทธิ, 2551)

การอพยพย้ายถิ่นของหนุ่มสาวชาวม้งรวมถึงคนที่ย้ายถิ่นแล้วตัดสินใจกลับมาอยู่บ้านนั้น ทำให้เห็นมิติการต่อรองทางชาติพันธุ์หรือความเป็นม้งในบริบทที่เปลี่ยนไป ซึ่งผู้วิจัยพบการต่อรองทางชาติพันธุ์ในหลายบริบทจากงานศึกษาอื่น ๆ เช่น พุทธิดา กิจดำเนิน (2564) ศึกษาการต่อรองเรื่องเล่าและอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของจีนเปอรานากันในรัฐกลันตัน ซึ่งถือเป็นชนกลุ่มน้อยในประเทศมาเลเซีย ทั้งผ่านเรื่องเล่า การใช้ชีวิตประจำวัน และการสื่อสารระหว่างกลุ่ม ตลอดจนอัตลักษณ์ที่ถูกนำเสนอในพิพิธภัณฑ์ อุกฤษฏ์ เฉลิมแสน (2563) ศึกษาการต่อรองอัตลักษณ์อีสานของวัยรุ่นอีสานในยุคดิจิทัล ซึ่งแสดงถึงอัตลักษณ์อีสานที่พลวัตไม่หยุดนิ่งตายตัว ส่วนสุธี จันทรศรี (2557) ได้ศึกษาการต่อรองอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทดำผ่านที่มีความทันสมัยเข้ามาผสมผสานในรูปแบบของแคนวงประยุกต์เพื่อเป็นการสร้างคุณค่าให้กับวัฒนธรรมดนตรีของตน ทำให้เห็นความพยายามในการต่อรองความเป็นชาติพันธุ์ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัย

3. วัยรุ่นและเยาวชนม้งกับความทันสมัย (modernity)

งานศึกษาที่พูดถึงวัยรุ่นหรือเยาวชนม้งกับการปรับตัวอาจมีไม่มากนักและไม่ได้เป็นกลุ่มที่ได้รับการศึกษาโดยตรง อย่างไรก็ตาม มีงานศึกษาบางส่วนให้ความสำคัญกับการอพยพย้ายถิ่นที่นำไปสู่การปรับตัวของคนม้ง เช่น รัตนา ด้วยดี (2560) ศึกษากระบวนการสร้างความทันสมัยของคริสตจักรม้งในเมืองเชียงใหม่ ซึ่งสอดคล้องกับงานของประสิทธิ์ ลีปรีชา (2563) ที่ว่าองค์กรคริสตจักรม้งในเมืองเชียงใหม่มีกระบวนการสร้างความทันสมัยในด้านความเชื่อและวิถีชีวิตให้แก่สมาชิกผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้เห็นความพยายามในการปรับตัวเพื่อการใช้ชีวิต

ในสังคมเมืองของคนม้งกลุ่มเล็ก ๆ กลุ่มหนึ่งที่ใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือและเป็นกลไกในการเข้าถึงความทันสมัยแก่คนม้งคริสเตียน อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางสังคมเมืองและการรับเอาวัฒนธรรมแบบตะวันตกที่มาพร้อมกับศาสนาคริสต์ พวกเขาก็ยังสามารถธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนเองเอาไว้ได้เช่นกัน โดยเฉพาะอัตลักษณ์ทางด้านภาษา โดยชาวม้งส่วนหนึ่งที่เข้ามาอยู่ในเมืองเชียงใหม่เป็นกลุ่มที่เปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์ และพยายามมีธรรมเนียมปฏิบัติและพิธีกรรมสำคัญในชีวิตประจำวันที่ทันสมัยตามแบบชาวตะวันตก ทั้งรัตนและประสิทธิ์ชี้ให้เห็นว่าปฏิบัติการดังกล่าวมีความหมายทางสังคมในแง่ของการปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ชาวม้งเคยถูกมองและปฏิบัติว่าด้อยกว่าคนเมืองหรือคนไทยพื้นราบที่นับถือศาสนาพุทธ โดยม้งบางกลุ่มตัดสินใจเปลี่ยนศาสนา และทำกิจกรรมทางศาสนาเพื่อให้ถูกยอมรับ อย่างไรก็ตาม ความคิดว่าด้วยความทันสมัยหรือศิวิไลซ์กว่าของม้งโปรเตสแตนต์ไม่ได้มีนัยต่อความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับคนไทยพื้นราบเท่าที่นั่น แต่ก็มีคนม้งส่วนใหญ่ที่ยังนับถือบรรพบุรุษและสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่

มยุรินทร์ บุญพิทักษ์ (2553) ศึกษาบัณฑิตศึกษาม้งกับฟุตบอลประเพณี โดยเอากีฬาเป็นศูนย์กลางในการศึกษาในบริบทสถานะสมัยใหม่กับการกลายเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทย การใช้ชีวิตในสังคมเมืองสมัยใหม่ของนักศึกษาต้องเผชิญกับสภาวะชายขอบสองวัฒนธรรม คือการใช้ชีวิตบนความคาดหวังของจารีตประเพณีม้งและการใช้ชีวิตในฐานะนักศึกษาของมหาวิทยาลัย ซึ่งต่อรองระหว่างความเป็นม้งและพลเมืองไทยผ่านการประกอบสร้างอัตลักษณ์ที่เลื่อนไหลไปมา ไม่ว่าจะเป็นการใช้ภาษา การใช้ชีวิตประจำวัน การเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชมรมนักศึกษา และ การสร้างพื้นที่ทางสังคมขึ้นมาใหม่

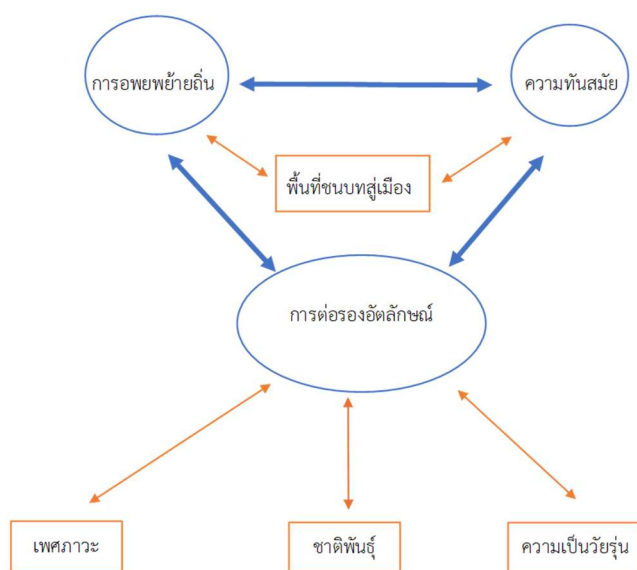
4. ชาติพันธุ์ม้งกับเพศภาวะ (gender)

ความเป็นเพศภาวะของเยาวชนส่งผลและสัมพันธ์กับการปรับตัวและต่อรองของหนุ่มสาวชาวม้งจากการทบทวนวรรณกรรมพบว่าม้งงานจำนวนหนึ่งให้ความสนใจกลุ่มผู้หญิงม้ง เช่น ยุพิน เจริญสุข (2555) เสนอว่าอัตลักษณ์ความเป็นผู้หญิงในสังคมม้งมีการสร้างผ่านโครงสร้างสังคม ความเชื่อ พิธีกรรม ภาษา และกระบวนการกล่อมเกลางานสังคม โดยลักษณะของผู้หญิงที่ดีต้องขยันทำงาน มีความอดทน สามารถเย็บปักถักร้อย และดูแลงานภายในบ้านเป็นอย่างดี งานนี้เสนอว่าสถานภาพของผู้หญิงต่ำกว่าผู้ชาย โดยเฉพาะความเชื่อว่าผู้ชายมีบทบาทและสามารถเข้าถึงเทพอำนาจสูงสุด และยังเป็นศูนย์กลางของอำนาจ ในขณะที่ผู้หญิงไม่ได้อยู่ในศูนย์กลางของอำนาจและแหล่งความรู้ แสดงให้เห็นว่าสังคมม้งยังยึดถือชายเป็นใหญ่หรือสังคมปิตาธิปไตย เช่นเดียวกับเสาวณีย์ น้านวล (2554) ที่เห็นว่าความเป็นผู้หญิงนั้นสะท้อนให้เห็นความเป็นชายขอบของความเป็นม้งภายใต้ระบบโครงสร้างชายเป็นใหญ่ แต่ในเวลาต่อมาผู้หญิงม้งสามารถปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเพศ และสร้างนิยามความเป็นหญิงใหม่และเพิ่มอำนาจต่อรองระหว่างเพศขึ้นมา

อย่างไรก็ตาม สถานภาพของผู้หญิงม้งมีความเปลี่ยนแปลงและมีอำนาจต่อรองมากขึ้นในงานของกรรทอง สดประเสริฐ (2552) ที่ศึกษากลุ่มผู้หญิงม้งค้าผ้าใยเกัญขงที่ออกจากหมู่บ้านมาค้าขายบนบาทวิถีในเมืองเชียงใหม่ กรรทองพบว่าผู้หญิงม้งอาศัยเครือข่ายความสัมพันธ์ของระบบปิตาธิปไตย ซึ่งเป็นเครือข่ายการค้าผ้าใยเกัญขง การที่ผู้หญิงมีบทบาททางเศรษฐกิจมากขึ้นไม่ได้หมายความว่าผู้หญิงจะมีอำนาจมากกว่าผู้ชายอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด แต่ทิศทางอำนาจของผู้หญิงในแต่ละครัวเรือนมีความแตกต่างกัน ผู้หญิงเริ่มคุ้นชินกับพื้นที่สาธารณะ และเริ่มสร้างความสัมพันธ์ใหม่ ๆ เช่น การสร้างเครือข่ายระหว่างกลุ่มผู้หญิงด้วยกัน ขณะที่ผู้หญิง

มีบทบาทในพื้นที่สาธารณะทำให้ผู้หญิงมีโอกาสออกจากบ้านมากขึ้น นอกจากนี้ แม่ค้ายังมีอำนาจในการเลือกใช้ระบบความสัมพันธ์กับคนกลุ่มต่างๆ ในลักษณะและสถานการณ์ที่แตกต่างกัน กรองทองเสนอว่าเมื่อชาวม้งหันมาประกอบอาชีพค้าขายเป็นรายได้หลักของครัวเรือน วิธีการผลิตที่เปลี่ยนไปส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงต่อการแบ่งงานกันทำระหว่างเพศและชนชั้น รวมถึงการจัดการแรงงานระดับครอบครัวจนถึงระดับหมู่บ้าน จากเดิมโครงสร้างสังคมม้งได้กำหนดบรรทัดฐานให้ผู้หญิงเป็นช่างทำหลัง ซึ่งมีหน้าที่ดูแลบ้าน เลี้ยงลูก หรือเป็นแรงงานในครัวเรือน ขณะที่ในวัฒนธรรมม้ง ผู้ชายคือหัวหน้าครอบครัวและเป็นกำลังสำคัญในการทำมาหากิน รวมทั้งเป็นผู้ที่มีบทบาทในพื้นที่สาธารณะ

แผนผังกรอบแนวคิด

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้แนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) โดยผู้วิจัยคัดเลือกผู้ให้สัมภาษณ์ด้วยคุณลักษณะเฉพาะเจาะจง เช่น ผู้นำชุมชนเพื่อให้ได้ข้อมูลสถานการณ์ของการย้ายถิ่นในภาพกว้างและเห็นความเปลี่ยนแปลง จำนวน 2 คน เพศชายอายุ 42 ปี และ 75 ปี ส่วนผู้ที่ย้ายถิ่นมีอายุตั้งแต่ 21-35 ปี ซึ่งเป็นคนที่มีภูมิลำเนาตั้งเดิมในหมู่บ้านนาจอง และที่มีประสบการณ์การย้ายถิ่น จำนวน 8 คน โดยแบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มคนเคยย้ายถิ่นแล้วย้ายกลับมาอยู่ในหมู่บ้าน เพศชายจำนวน 2 คน อายุ 21 และ 25 ปี และเพศหญิง 1 คน อายุ 29 ปี และ 2) กลุ่มคนย้ายถิ่น เพศชายจำนวน 2 คน อายุ 20 และ 35 ปี และเพศหญิงจำนวน 3 คน อายุ 20, 24 และ 34 ปี ซึ่งมีข้อสังเกตว่าการเลือกคนสัมภาษณ์ที่อายุเกิน 30 ปี และมีครอบครัวแล้วนั้นเนื่องจากมีคุณลักษณะที่ตรงกับวัตถุประสงค์การวิจัยคือพวกเขาได้สร้างการต่อรองอัตลักษณ์ในแง่ชาติพันธุ์และเพศภาวะในช่วงวัยรุ่นและดำรงชีวิตที่ไม่ยึดติดกับขนบธรรมเนียมม้ง ทำให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการย้ายถิ่นแบบถาวร สำหรับชื่อของผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งหมดเป็นนามสมมติ เพื่อปกป้องอัตลักษณ์และความเป็นส่วนตัวของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ตาราง 1: กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

ลำดับ	นามสมมติ	เพศ	อายุ (ปี)	สถานภาพ	อาชีพ
กลุ่มผู้นำชุมชน					
1	นิรัตน์ ลีลากุล	ชาย	42	สมรส	ค้าขาย, ทำการท่องเที่ยวชุมชน, เลี้ยงไก่และวัว
2	ลุงตัว	ชาย	75	สมรส	เกษตรกร (ปลูกข้าว), เลี้ยงไก่
คนเคยย้ายถิ่นแล้วกลับมาอยู่ในหมู่บ้าน					
3	ณัฐ	ชาย	21	สมรส	เกษตรกร (ปลูกข้าว), เลี้ยงไก่, รับจ้างทั่วไป
4	ครูไตร	ชาย	25	สมรส	ครู (อัตราจ้าง), ค้าขาย, ทำไร่, กรีดยาง
5	क्रमนต์	หญิง	29	โสด	ครู (อัตราจ้าง)
กลุ่มคนย้ายถิ่น					
6	วายุ	ชาย	20	โสด	นักศึกษา ชั้นปีที่ 3
7	พจน์	ชาย	35	โสด	อาจารย์ประจำโรงเรียนคริสเตียน กรุงเทพฯ
8	สา	หญิง	20	โสด	นักศึกษา ชั้นปีที่ 3
9	ลี	หญิง	24	โสด	ช่างสักคิ้ว/สักลาย
10	สุ	หญิง	34	สมรส	พนักงานบริษัทแห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ

ผลการศึกษาและการอภิปรายผล

1. บริบทของชุมชนและพลวัตการอพยพย้ายถิ่น

สำหรับงานศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกกลุ่มม้งที่อาศัยอยู่ในบ้านนาจอง ตำบลบ่อภาค อำเภอลืออำนาจ จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งเป็นอำเภอที่แยกมาจากอำเภอนครไทยในปี พ.ศ. 2517 ดังนั้นประวัติศาสตร์ของชาวม้งในส่วนนี้จึงเริ่มต้นที่อำเภอนครไทย ซึ่งเป็นกลุ่มที่อพยพมาจากดอยบัว (ภูแว) จังหวัดน่าน ผู้วิจัยอ้างงานศึกษาหลักในพื้นที่นี้ของปรารธนา มงคลวิรัช (2541) ที่เล่าว่าเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2493 คนม้งจากน่านอพยพมาอยู่ในอำเภอนครไทยเพื่อหาพื้นที่ทำกินที่มีความอุดมสมบูรณ์ โดยก่อนการอพยพเข้ามานั้น บิดาของนายเปลี่ยทั้ง แซ่ลีคือนายเกอ แซ่ลี และคณะ ได้เดินทางมาเลือกพื้นที่ก่อน ซึ่งมีหลักเกณฑ์ในการพิจารณาเลือกพื้นที่ตั้งถิ่นฐานของชาวม้ง คือดูพื้นที่ว่าสามารถปลูกข้าวได้อุดมสมบูรณ์และเป็นป่าดงดิบด้วยหรือไม่ เพราะบริเวณป่าดงดิบจะมีอากาศเย็น ซึ่งทำให้ม้งไม่มาก ปลอดภัยจากเชื้อไข้มาเลเรีย และเชื้อไข้ต่าง ๆ ที่เป็นกันมากในเขตร้อนพื้นที่ราบ

จำนวนประชากรของบ้านนาจองที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ม้งอยู่เป็นหลักนั้นอยู่ในหมู่ 13 ภายใต้การบริหารงานของอบต.บ่อภาค จากการสำรวจโดยกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ในปีพ.ศ. 2557 หมู่บ้านนาจองมีประชากรรวม 1,115 คน เป็นผู้ชาย 545 คน และผู้หญิง 570 คน และครัวเรือนทั้งหมด 273 หลัง หมู่บ้านนี้มีเขตติดต่อกับหมู่บ้านนาจองใต้ (หมู่ 16) ซึ่งเป็นประชากรกลุ่มชาติพันธุ์ม้งเช่นเดียวกันที่ก่อนหน้านี้อยู่รวมกันมาก่อน จนมีการแยกออกเป็นหมู่บ้านเนื่องจากจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้น หมู่บ้านนาจองใต้มีประชากรรวม 994 คน เป็นผู้ชาย 494 คน ผู้หญิง 500 คน จาก 185 ครัวเรือน (อบต.บ่อภาค, ม.ป.ป.)

คริสเตียน คูลัส และจีน มีชอด (Culas & Michaud, 1997, p. 226) ระบุว่า การอพยพเข้ามาของคนม้งในไทยนั้นถูกบันทึกไว้ตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 19 โดยนักเดินทางชาวอังกฤษที่ได้เดินทางไปยังจังหวัดน่านในปี 1880 ซึ่งเป็นม้งที่อพยพมาจากแคว้นสิบสองปันนาในประเทศจีนและบางส่วนจากหลวงพระบางที่มีประชากรม้งอาศัยอยู่จำนวนมาก ซึ่งก่อนหน้านี้ยังไม่มีคนม้งปรากฏตัวอยู่ในอีกฝั่งหนึ่งของแม่น้ำโขง ซึ่งหมายถึงสยามหรือประเทศไทย ขณะที่อีกแหล่งข้อมูลหนึ่งพบว่ากลุ่มม้งมาถึงสยามในปี 1885 และกระจัดกระจายไปอยู่ในจังหวัดพิษณุโลกและเพชรบูรณ์ ซึ่งเป็นการตั้งรกรากของม้ง 2 กลุ่มในปี 1928 และ 1929 ตามลำดับ และอีกกลุ่มพบในจังหวัดตาก และจังหวัดเชียงใหม่ ดังนั้น การอพยพของม้งบ้านนาจองจึงสอดคล้องกับข้อมูลของปรารณามงคลวัช (2541) ที่เป็นคนม้งอพยพมาจากน่านราวสองทศวรรษหลังจากนั้น

อาชีพหลักของหมู่บ้านนาจองคือเกษตรกรรม โดยปลูกข้าวเพื่อบริโภคในครัวเรือน และมีพืชเศรษฐกิจเป็นขิง มีบางครัวเรือนปลูกยางพาราและข้าวโพด รวมถึงเลี้ยงไก่และหมู มีบางบ้านลงทุนเลี้ยงวัวเพื่อประกอบพิธีกรรม อาชีพอื่น ๆ ได้แก่ การรับจ้างในภาคเกษตรและชนผลผลิต งานก่อสร้างและงานทั่วไป แต่การปลูกขิงมีราคาที่สูงขึ้น จึงทำให้คนในหมู่บ้านโดยเฉพาะผู้ชายเริ่มย้ายถิ่นไปรับจ้างนอกหมู่บ้าน ในตัวอำเภอชาติตระการในเขตเทศบาลเมืองจังหวัดพิษณุโลกและเมืองใหญ่ในจังหวัดอื่น รวมถึงการย้ายถิ่นไปทำงานในต่างประเทศผ่านกรมการจัดหางาน เช่นประเทศอิสราเอลและเกาหลี (นิรัตน์ สีสากุล, การสื่อสารส่วนบุคคล, 11 ธันวาคม 2563) งานศึกษาของสร้อยมาศ รุ่งมณี และคณะ (2565, น.27-30) ระบุว่าคนในบ้านนาจองแทบทุกครัวเรือนมีสมาชิกย้ายถิ่นไปทำงานนอกหมู่บ้านตั้งแต่รุ่นพ่อหรือแม่ หรือในปัจจุบันพี่น้องในครอบครัวเคยออกจากบ้านไปทำงานที่กรุงเทพฯ หรือในจังหวัดอื่นแทบทั้งสิ้น ทั้งที่ไปรับจ้างหรือเป็นลูกจ้าง หรือทำการค้าขายขนาดเล็ก โดยเฉพาะการขายไก่ทอดขนาดใหญ่ ซึ่งเป็นอาชีพที่ได้รับความนิยม โดยคนที่ประกอบอาชีพเหล่านี้ใช้สูตรเดียวกันที่ส่งต่อกันมาเพื่อไปเปิดกิจการในกรุงเทพฯ หรือจังหวัดอื่นในประเทศไทย เช่น สมุทรปราการ สมุทรสาคร และชลบุรี

นอกจากนี้ บ้านนาจองยังสร้างการท่องเที่ยวชุมชนส่งเสริมการท่องเที่ยวธรรมชาติและประวัติศาสตร์ เนื่องจากเคยเป็นพื้นที่ตั้งฐานที่มั่นของสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) ที่มีชื่อว่า “ทัพ 4” ตั้งแต่ช่วงหลังปีพ.ศ. 2516 เป็นต้นมา เนื่องด้วยยุทธศาสตร์ของพื้นที่ที่อยู่บนพื้นที่สูงทำให้ยากต่อรัฐในการเข้าถึงทำให้รัฐบาลไทยจัดประเภทบ้านนาจองเป็นพื้นที่สีแดงที่สำคัญแห่งหนึ่ง โดยมีแกนนำพรรคคือ พ.ท.พโยม จุลานนท์ บิดาของพล.อ.สุรยุทธ์ จุลานนท์ ประธานองคมนตรี พ.ท.พโยม ในเวลานั้นดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการกองทัพลดเอกประชาชนแห่งประเทศไทย (ทปท.) ส่วนแหล่งธรรมชาติของหมู่บ้านคือน้ำตกซึ่งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติน้ำตกชาติตระการ และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเมี่ยง-ภูทอง อ่างเก็บน้ำ และการตกแต่งพื้นที่ต้อนรับนักท่องเที่ยวด้วยการชุดบ่อ ปลูกสวนดอกไม้ และที่พักบนไหล่เขา (สร้อยมาศ รุ่งมณี และคณะ, 2565, น. 27-30)

2. ปัจจัยการอพยพย้ายถิ่นของหนุ่มสาวชาวม้งในพื้นที่การศึกษา

สถานการณ์ของการอพยพย้ายถิ่นที่ได้รับข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์นั้นดังที่กล่าวแล้วพบว่าแทบทุกครัวเรือนในชุมชนแห่งนี้มีสมาชิกที่ไปหาโอกาสในด้านต่างๆ และมีความจำเป็นต้องออกจากชุมชนโดยสรุปได้ 4 เรื่องคือ ดังนี้ 1) การศึกษา 2) โอกาสในการหางานทำ 3) ความต้องการใช้ชีวิตอิสระ และ 4) ความทันสมัยในเมือง โดยมีรายละเอียดดังนี้

กรณีนี้รัตนมีจำนวนสมาชิกในครอบครัวทั้งหมด 5 คน และมีสมาชิกที่ย้ายถิ่นจำนวน 1 คน คือ ลูกชายคนโต ที่ไปศึกษาต่อในระดับปริญญาตรีที่จังหวัดเชียงราย ส่วนลูกตัวมีจำนวนสมาชิกในครอบครัวทั้งหมด 8 คน และมีสมาชิกที่ย้ายถิ่นจำนวน 4 คน คนแรกคือลูกสาวที่ย้ายออกไปอยู่บ้านของสามีตามธรรมเนียมของคนม้งหลังแต่งงาน ปัจจุบันอาศัยอยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่ คนที่สองคือหลานสาวคนที่ 2 ย้ายออกไปเรียนการนวดแผนไทยอยู่ในตัวเมืองพิษณุโลก เมื่อเรียนจบหลักสูตรแล้วคาดว่าจะได้ทำงานที่สำนักงานสาธารณสุขอำเภอเมืองพิษณุโลก คนที่สามคือหลานสาวคนที่ 3 ที่ย้ายออกไปเพื่อศึกษาต่อที่โรงเรียนมัธยมในตัวเมืองพิษณุโลก และคนสุดท้ายคือหลานชายที่ขณะนี้ย้ายไปเพื่อศึกษาต่อในระดับมัธยมที่โรงเรียนชาติตระการวิทยาที่อยู่ในตัวอำเภอ

สำหรับกลุ่มคนที่ย้ายถิ่นและตัดสินใจกลับบ้าน ญัฐจบการศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) จากวิทยาลัยการอาชีพนครไทย จังหวัดพิษณุโลก ก่อนกลับมาบ้าน เขาเคยไปทำงานรับจ้าง/รับเหมาก่อสร้างอยู่ที่กรุงเทพมหานครประมาณครึ่งปี ก่อนจะย้ายกลับมาอยู่ที่บ้านเพราะการแพร่ระบาดของโควิด-19 ทำให้ไม่มีงานทำ และแม่ก็อยากให้กลับมาอยู่บ้านเพื่อช่วยพ่อแม่ทำไร่ทำสวน (การสื่อสารส่วนบุคคล, 13 มิถุนายน 2565) เช่นเดียวกับครูไตรที่ต้องกลับบ้านเพราะสถานการณ์โควิด-19 ระบาดและที่บ้านมีตำแหน่งครูอัตราจ้างว่าอยู่เขาจบการศึกษาระดับปริญญาตรี จากมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ เส้นทางการทำงานของเขาคล้ายกับक्रमนต์ที่จบการศึกษาจากสถาบันเดียวกัน แต่ต่างตรงที่หลังจากเธอเรียนจบ เธอไปทำงานเป็นลูกจ้างร้านขายของฝากที่สยามพารากอน (กรุงเทพฯ) ประมาณปีกว่า ก่อนได้เป็นครูอัตราจ้างอยู่ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาประมาณครึ่งเทอม จากนั้นมีโอกาasy้ายกลับมาเป็นครูอัตราจ้างอยู่ที่โรงเรียนบ้านนาจองใต้ 2 ปี

ในกลุ่มคนย้ายถิ่นแต่ยังไม่กลับมาบ้านเกิดนั้น มีวายุซึ่งในขณะนั้นเป็นนักศึกษาระดับปริญญาตรี ชั้นปีที่ 3 มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ (มรภ.อุดรดิตถ์) ครอบครัวทำไร่ซิงและปลูกข้าว ปัจจุบันพำนักอยู่ที่หอพักในมหาวิทยาลัยซึ่งการย้ายถิ่นในครั้งนี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาต่อในระดับปริญญาตรี “ผมอยากเจออะไรที่แปลกใหม่ อยากเจอสังคมที่หลากหลาย ไม่อยากอยู่ในกรอบเดิมๆ ที่เรียนจบ ม.6 มาแล้วต้องมาทำไร่ เพราะผมไม่ได้มีความสนใจที่จะทำไร่ทำสวนเหมือนกับที่บ้าน”(การสื่อสารส่วนบุคคล, 21 เมษายน 2565) เช่นเดียวกับสาที่เป็นนักศึกษาเช่นกัน ขณะสัมภาษณ์เธอกำลังอยู่ ชั้นปีที่ 3 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่นอกจากเพื่อศึกษาต่อเป็นหลักแล้ว เธอต้องการออกไปใช้ชีวิตนอกหมู่บ้าน “หนูก็ไม่อยากใช้ชีวิตแบบเดิม ๆ อยากลองใช้ชีวิตแบบอิสระที่คนในสังคมม้งเหมือนกันไม่ต้องคาดหวังหรือตีกรอบให้” (การสื่อสารส่วนบุคคล, 19 เมษายน 2565)

ขณะที่มีบางคนจบการศึกษาแล้วอย่างลี เธอจบการศึกษาระดับปริญญาตรี จากมรภ.อุดรดิตถ์ ปัจจุบันเปิดร้านสักคิ้ว/สักลาย อยู่ในตัวอำเภอชาติตระการ อาชีพของคนในครอบครัวคือพ่อเป็นช่างตีมีด แม่เป็นแม่บ้านและปักผ้า และพี่ชายชายไก่ออดทนใหญ่อยู่ที่จังหวัดลำปาง เมื่อลีเรียนจบแต่ก็ไม่คิดกลับบ้านเกิดที่นาจองหากอาศัยอยู่ในดึกแถวใกล้ตลาดในตัวอำเภอชาติตระการเพื่อประกอบอาชีพในเมือง และความสะดวกสบายในการเดินทาง ขณะที่อยู่ที่บ้านนาจอง เธอต้องตื่นเข้ามาทำงานที่บ้านตามวิถีของคนในหมู่บ้าน (การสื่อสารส่วนบุคคล, 21 พฤษภาคม 2565) ส่วนพจน์ หลังจบการศึกษาระดับปริญญาโท เขาได้เป็นอาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยคริสเตียนกรุงเทพฯ คนในครอบครัวทำไร่ซิง ปลูกข้าว และข้าวโพด เช่นเดียวกับคนอื่น เขาตัดสินใจไม่กลับบ้านเพราะเห็นว่าในเมืองใหญ่มีตัวเลือกในการใช้ชีวิตมากกว่าในหมู่บ้าน (การสื่อสารส่วนบุคคล, 18 เมษายน 2565) เช่นเดียวกับสุ ที่หลังจบปริญญาตรี จากมหาวิทยาลัยพะเยา ปัจจุบันเป็นพนักงานบริษัทแห่งหนึ่ง

เธอได้ย้ายออกจากบ้านนาจองนานแล้วด้วยความที่ต้องการแสวงหาอาชีพการงานที่มั่นคงและความอิสระที่หลุดจากกรอบประเพณี “สังคมมันไม่มีความเท่าเทียมกันระหว่างชายหญิง เรามักโดนกดให้อยู่ต่ำกว่าผู้ชาย โดนบังคับและมีข้อห้ามมากมาย เลยคิดว่าจะทำยังไงก็ได้ที่ไม่ต้องอยู่ในวิถีชีวิตแบบนี้ อยากอยู่ในที่ที่ให้อิสระกับเราได้มากกว่านี้” (การสื่อสารส่วนบุคคล, 18 เมษายน 2565)

จะเห็นว่ากลุ่มคนย้ายถิ่นมีสาเหตุของการย้ายออกจากหมู่บ้านนาจองที่คล้ายคลึงกันคือเรื่องการศึกษา ในช่วงแรก รวมถึงโอกาสในการหางาน ในเวลาต่อมาเมื่อได้งานทำและได้ใช้ชีวิตในเมือง ทำให้ตัดสินใจอยู่ต่อเนื่อง ไม่ต้องการกลับมาทำงานที่บ้าน ผนวกกับความต้องการใช้ชีวิตอิสระที่ไม่มีพันธะมากนัก และความสะดวกสบายในสังคมเมืองเป็นเงื่อนไขสุดท้าย เช่น วายุมีการย้ายถิ่นครั้งแรกหลังจากจบการศึกษาในระดับ ม.6 ที่โรงเรียนบ้านนาจอง จากนั้นได้ย้ายไปศึกษาต่อในระดับปริญญาตรี ที่มร.อุตรดิตถ์เนื่องจากอยากเจอสังคมที่หลากหลายแปลกใหม่ อยากค้นหาตัวเองว่าชอบอะไรหรือถนัดอะไร และที่สำคัญคือไม่อยากใช้ชีวิตอยู่ในกรอบเดิม ๆ ที่เรียนจบ ม.6 มาแล้วต้องออกมาช่วยพ่อแม่ทำไร่นาทำสวน วายุมองว่าการออกมาอยู่นอกหมู่บ้านทำให้เขามีทางเลือกในการดำเนินชีวิตที่มากกว่า เพราะได้เห็นตัวอย่างมาจากรุ่นพี่ในหมู่บ้านที่ส่วนใหญ่ไม่มีโอกาสได้เรียนต่อเนื่องจากถูกบังคับให้สานต่ออาชีพเกษตรกรจากพ่อแม่ ขณะที่เขาไม่ได้สนใจในอาชีพนี้แม้แต่น้อย “อาชีพเกษตรกรไม่น่าสนใจ ถ้าหลัง ไม่มีความเปลี่ยนแปลง” (การสื่อสารส่วนบุคคล, 21 เมษายน 2565)

ส่วนปัจจัยด้านความทันสมัยในพื้นที่ปลายทางย้ายถิ่นนั้น กรณีของพีพจน์นั้นได้บอกเล่าได้อย่างชัดเจนที่สุด หลังจากจบการศึกษาระดับชั้นมัธยมต้นที่โรงเรียนบ้านนาจอง ก็ได้ย้ายไปศึกษาต่อในระดับชั้นมัธยมปลายในอำเภอชาติตระการ จากนั้นได้ตัดสินใจย้ายไปศึกษาต่อในระดับปริญญาตรีที่จังหวัดเชียงใหม่ และย้ายเข้ากรุงเทพมหานครเพื่อหางานทำและศึกษาต่อในระดับปริญญาโทจนถึงปัจจุบัน รวมเป็นเวลา 20 ปีแล้ว พีพจน์มองว่าที่กรุงเทพมหานครมีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ดี เป็นเมืองที่เจริญ มีเทคโนโลยีที่ทันสมัยและมีการคมนาคมที่สะดวกสบายกว่าในหมู่บ้าน สำหรับการใช้ชีวิตในพื้นที่เมืองพีพจน์ก็แทบไม่ได้ปรับตัวอะไรเลย เขาสามารถสื่อสารด้วยภาษากลางได้อยู่แล้ว ส่วนการเข้าสังคมก็ไม่ได้ยุ่งยากมากเพราะพีพจน์นับถือศาสนาคริสต์ จึงใช้ชีวิตอยู่ในสังคมคริสเตียนเป็นส่วนใหญ่

เช่นเดียวกับที่แม้ว่าเธอไม่ได้ย้ายไปอยู่ที่เมืองใหญ่ แต่ปักหลักอยู่ในตัวอำเภอชาติตระการ ที่มีความทันสมัยมากกว่าในหมู่บ้านที่มีข้าวของเครื่องใช้ที่หลากหลาย มีอาหารการกินให้เลือกซื้อมากกว่าในหมู่บ้าน สอดคล้องกับแนวคิดการอพยพย้ายถิ่นของราเวน สไตน์ (อ้างถึงใน ศิริเพ็ชร ทฤษฎาวดี, 2563) ที่อธิบายว่าคนวัยหนุ่มสาวส่วนใหญ่มีความต้องการศึกษาหรือทำงานในเมืองที่มีความทันสมัย มีความสะดวกสบายทั้งการดำเนินชีวิตและมีรายได้ที่สูงขึ้น อีกทั้งยังตรงกับลักษณะการอพยพโดยเสรีที่เกิดจากแรงจูงใจภายนอก อย่างปัจจัยทางเศรษฐกิจหรือมุมมองทางเศรษฐศาสตร์ กรณีของพีลี ผู้วิจัยมองว่าการอพยพย้ายถิ่นในครั้งนี้เป็นความต้องการระดับปัจเจกที่ต้องการหลบหนีจากกรอบของประเพณีมัน และต้องการความอิสระในการใช้ชีวิต ดังที่จะกล่าวในรายละเอียดในหัวข้อถัดไป

3. การต่อรองอัตลักษณ์ความเป็นม้ง

3.1 คนเคยย้ายถิ่นแล้วกลับมาอยู่ในหมู่บ้าน

1) ความเชื่อและประเพณีแบบดั้งเดิม

ประสิทธิ์ ลิปรีชา (2545) เสนอว่าความเชื่อและประเพณีแบบดั้งเดิมเป็นสิ่งที่ยึดโยงคนในสังคมม้งให้อยู่รวมกันในรูปแบบของความสัมพันธ์ทางเครือญาติที่มีความเหนียวแน่นและเป็นกลุ่มก้อน อีกทั้งรูปแบบวัฒนธรรมและประเพณีปฏิบัติแบบดั้งเดิมยังแสดงให้เห็นถึงนัยของการผลิตซ้ำเกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางเครือญาติ ครูไตรมองว่ากฎระเบียบหรือข้อห้ามเกี่ยวกับเครือญาติของคนม้งคล้ายกับกฎหมายของคนไทย สังคมม้งในปัจจุบันยังมีความเป็นปิตาธิปไตย ยังมองว่าผู้หญิงเป็นคนชายขอบอยู่ และยังคงถูกกดให้ต่ำกว่าผู้ชายในหลายเรื่อง เนื่องจากในสังคมม้งผู้ที่อาวุโสกว่าจะสามารถบังคับหรือออกคำสั่งให้คนที่อายุน้อยกว่าต้องปฏิบัติตามได้ ครูไตรมองว่าการที่ผู้หญิงม้งถูกกดขี่ด้วยวัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อแบบดั้งเดิมทำให้ผู้หญิงม้งค่อนข้างที่มีสิทธิต่าง ๆ ทางสังคมน้อยกว่าผู้ชาย (การสื่อสารส่วนบุคคล, 13 มิถุนายน 2565) สอดคล้องกับงานศึกษาของเสาวณีย์ น้านวล (2554) ที่มองว่าความเป็นผู้หญิงสะท้อนให้เห็นความเป็นชายขอบของความเป็นม้งผ่านระบบโครงสร้างชายเป็นใหญ่ สำหรับครูมนต์ เธอเห็นว่าปัจจุบันสังคมม้งไม่ได้มองผู้หญิงเป็นคนชายขอบแบบดั้งเดิมเสียทีเดียว แต่ผู้ชายม้งมักคาดหวังให้ผู้หญิงทำทุกอย่าง เช่น ทำไร่ ทำสวน จนผู้หญิงม้งทำงานหนักเกินไป คือตื่นแต่เช้าทำงานบ้าน ทำกับข้าว ดูแลลูก ดูแลสามี โดยที่ผู้ชายไม่ช่วยกันทำ ทำให้ต้องแบ่งแย่งงานระหว่างชายหญิง “ผู้ชายม้งคาดหวังให้เราเป็นไปตามที่เขาต้องการทุกอย่าง” (การสื่อสารส่วนบุคคล, 13 มิถุนายน 2565)

คนที่มีประสบการณ์ย้ายถิ่น เช่น ครูไตรและณัฐจึงเห็นว่าการออกจากสังคมม้งเช่นนี้เป็นสิ่งที่ควรเกิดขึ้นกับหนุ่มสาวในยุคปัจจุบัน

...15 ปีของคนวัยหนุ่มสาวที่ต้องใช้ชีวิตอยู่ที่บ้านภายใต้การถูกตีกรอบ ชีวิตที่เหลือผมอยากให้เขา (หนุ่มสาวม้ง) ไปอยู่ที่อื่นเพื่อที่จะได้มีอิสระในการใช้ชีวิตแบบที่ต้องการ

(ครูไตร, การสื่อสารส่วนบุคคล, 13 มิถุนายน 2565)

...การออกไปใช้ชีวิตอยู่ที่อื่นไม่ได้เป็นปัญหาอะไรเลย ดีซะอีกที่เขาได้ใช้ชีวิตในแบบที่อยากเป็น ได้ทำในสิ่งที่อยากทำ ไม่ต้องทนอยู่กับการถูกตีกรอบ

(ณัฐ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 13 มิถุนายน 2565)

ครูไตรยังอธิบายอีกว่าทุกวันนี้โลกเปลี่ยนแปลงไป ปัจจุบันผู้หญิงม้งเข้าถึงโอกาสและได้รับการศึกษามากกว่าเมื่อก่อน ทำให้ผู้หญิงบางคนมีความคิดความอ่านและมีศักยภาพความเป็นผู้นำสูงกว่าผู้ชายด้วยซ้ำไป คนในสังคมม้งไม่ได้ปิดกั้นสิทธิและความสามารถของผู้หญิงเท่าเมื่อก่อน จึงทำให้ปัจจุบันผู้หญิงมีอิสระในการแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ เรียนจบสูงกว่าผู้ชาย และสามารถเป็นหัวหน้าครอบครัว ทำงานหาเงินเลี้ยงดูครอบครัวได้ สอดคล้องกับงานของกรรทอง สุดประเสริฐ (2552) และยุพิน เจริญสุข (2555) ที่อธิบายว่าผู้หญิงเริ่มคุ้นชินกับพื้นที่สาธารณะทำให้มีการสร้างเครือข่ายระหว่างกลุ่มผู้หญิงด้วยกัน และทำให้ผู้หญิงมีบทบาทมากขึ้น

เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อการแบ่งงานกันทำระหว่างเพศ ผู้หญิงมั่งต้องปรับตัวเนื่องจากระบบการผลิตที่อิงกับระบบการค้า ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงและผู้ชายมั่งไม่เสถียรอย่างในอดีตอีกต่อไป ทำให้เกิดการต่อรองความสัมพันธ์ระหว่างเพศของผู้หญิงมั่งภายใต้ระบบการผลิตของครัวเรือน ที่ส่งผลต่อความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้หญิงภายในชุมชน

นอกจากที่ได้กล่าวไปข้างต้นแล้วยังมีเรื่องการนับถือผีบรรพบุรุษ ภายในแซ่เดียวกันที่ประกอบพิธีกรรมบางอย่างเหมือนกัน และมักจะมีการอ้างอิงถึงอยู่เสมอเมื่อต้องสอบถามความสัมพันธ์ทางเครือญาติในสังคมมั่ง แต่ในปัจจุบันมีเทคโนโลยีและความทันสมัยเข้ามามากขึ้นทำให้คนมั่งเริ่มย้ายเข้าสู่พื้นที่เมือง และทำให้กลุ่มญาติพี่น้องแยกไปอยู่ในชุมชนที่ห่างไกล คนเฒ่าคนแก่ในสังคมจึงเน้นย้ำถึงการมีบรรพบุรุษคนเดียวกันอยู่เสมอ โดยดูจากชื่อและนามสกุลของบรรพบุรุษ ขณะที่คนมั่งย้ายเข้าสู่เมืองมากขึ้นทำให้หลายคนเปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์ รูปแบบของพิธีกรรมทางศาสนาแบบดั้งเดิมของคนมั่งจึงเปลี่ยนไปเช่นกัน (ประสิทธิ์ ลิปรีชา, 2545)

ต่อให้คนมั่งเปลี่ยนไปนับถือศาสนาอื่นยังงี้ สุดท้ายก็ต้องกลับมานับถือศาสนาพุทธแบบผีบรรพบุรุษเหมือนเดิม คงเป็นเพราะความเชื่อและสำนึกของความเป็นมั่งที่ถูกปลูกฝังมาตั้งแต่เกิด

(ครูไทร, การสื่อสารส่วนบุคคล, 13 มิถุนายน 2565)

การแต่งงานเป็นอีกพิธีกรรมที่คนในสังคมมั่งให้ความสำคัญและยึดถือปฏิบัติตามความเชื่อแบบดั้งเดิม ครูไทรให้ข้อมูลว่าก่อนหน้านี้ผู้ชายที่อายุครบ 15 ปี จะถือว่าเป็นผู้ชายเต็มตัว สามารถแต่งงานมีลูกมีเมียได้แล้ว สอดคล้องกับการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล (การสื่อสารส่วนบุคคล, 14 มิถุนายน 2565) ที่กล่าวว่า การแต่งงานนอกจากจะหมายถึง การโตเป็นผู้ชายเต็มตัวแล้ว ยังหมายถึงการประสบความสำเร็จในชีวิตด้วย คนสมัยก่อนไม่ค่อยได้รับการศึกษา บางคนเรียนจบแค่ประถม 6 ก็ออกมาช่วยพ่อแม่ทำไร่ทำสวน ชีวิตวันๆ ไม่ได้มีอะไรไปมากกว่านี้ ดังนั้นพอไม่มีอะไรทำก็จะแต่งงานสร้างครอบครัวเพื่อให้มีภาระหน้าที่และความรับผิดชอบในชีวิตเพิ่มมากขึ้น จึงทำให้ผู้ชาย ซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัวต้องขยันทำงานมากขึ้นเพื่อหาเงินเลี้ยงดูครอบครัวให้อยู่อย่างสุขสบาย ฉะนั้นการตัดสินใจแต่งงานสร้างครอบครัวของผู้ชายมั่งจึงเหมือนกับกระตุ้นให้ตนเองเป็นคนขยันทำมาหากิน มีความรับผิดชอบ และเป็นคนดียิ่งขึ้น ในปัจจุบันสังคมมั่งไม่ได้บังคับแล้วว่าผู้ชายอายุครบ 15 ปีต้องแต่งงาน สังคมที่เปลี่ยนแปลงไปก็ทำให้ความคิดของคนมั่งเปลี่ยนแปลงเช่นกัน ครูไทรมองว่าอายุ 15 ปียังเด็กเกินกว่าที่จะแบกรับภาระหน้าที่หลายอย่าง ผู้ชายมั่งมีความพร้อมที่จะแต่งงานสร้างครอบครัวอย่างต่ำควรจะอายุ 20 ปีขึ้นไป แต่ไม่ควรเกิน 30 ปี เพราะถ้าอายุ 30 ปีไปแล้วคนมั่งจะเปรียบเทียบกับเป็นเหมือนคนแก่ และจะทำให้เลือกคู่แต่งงานได้ยาก “แง่คิดของคนมั่งคือต้องมีลูกทันใช้ เมื่อแก่ตัวไปเราต้องพึ่งพาอาศัยลูก ถ้าเรามีลูกชั่วลูกของเราจะยิ่งลำบาก...” ครูไทรเองก็ได้ผ่านพิธีแต่งงานและภรรยาได้ย้ายมาอยู่ที่บ้าน ช่วยดูแลบ้านและคนในครอบครัว และดูแลร้านขายของชำในหมู่บ้าน (การสื่อสารส่วนบุคคล, 13 มิถุนายน 2565)

ณัฐเป็นหนึ่งในกลุ่มคนที่เคยย้ายถิ่นแล้วกลับมาอยู่ในหมู่บ้าน จากที่ได้กล่าวไปข้างต้นแล้วว่าเขาเคยไปทำงานรับจ้าง/รับเหมาก่อสร้างอยู่ที่กรุงเทพมหานครประมาณครึ่งปี กลับมาอยู่ที่บ้านเนื่องจากการแพร่ระบาดของโควิด-19 และที่สำคัญคือแม่อยากให้มาช่วยงานในไร่ซึ่งต่อจากพ่อแม่ พอณัฐได้ทำไปสักระยะหนึ่งก็พบว่ารายได้ไม่แน่นอน บางปีจึงราคาดี เขาก็ได้เงินมาก คຸ້ມกับการลงทุนลงแรง แต่บางปีจึงราคาตกเหลือเพียงกิโลกรัมละ

1 บาท หนี้จึงต้องรับจ้างทำงานอื่นเพิ่มเพื่อให้มีรายได้มากขึ้น ชีวิตในแต่ละวันของหนี้จึงวนเวียนอยู่กับการทำไร่นา ทำสวน พอเขารู้สึกว่าตนเองไม่มีอะไรทำก็เลยตัดสินใจแต่งงาน เพราะมีความคิดว่าไหนๆ ก็กลับมาอยู่ที่บ้านอย่างถาวรแล้ว เพื่อนฝูงคนรอบข้างก็แต่งงานมีลูกกันไปมากแล้ว “เราอายุ 21 แล้ว มันก็ถึงเวลาที่จะแต่งงาน มีครอบครัวได้แล้ว...” (การสื่อสารส่วนบุคคล, 13 มิถุนายน 2565)

นอกจากความเชื่อและประเพณีแบบดั้งเดิมจะมีผลต่อการตัดสินใจแต่งงานแล้วนั้น การที่หนี้ยอมกลับมาอยู่ที่บ้านเกิด แม้ว่าการแต่งงานยังต้องการหาเงินหาประสบการณ์ และใช้ชีวิตอยู่ที่กรุงเทพฯ ต่อก็ตาม จุดนี้แสดงให้เห็นว่าหนี้เชื่อฟังและปฏิบัติตามสิ่งที่พ่อแม่ต้องการ ในฐานะคนที่อาวุโสกว่าที่มีประสบการณ์มากกว่า ฉะนั้นความเชื่อที่ถูกปลูกฝังแบบนี้เปรียบเสมือนกรอบที่คอยควบคุมพฤติกรรมของลูกหลานให้อยู่ภายใต้กฎระเบียบ สอดคล้องกับที่ลุงตัวที่กล่าวว่า คนมั่งเวลามีลูกมีหลานก็พยายามสอนปลูกฝังให้เขาเป็นคนดี เป็นลูกที่ดี เป็นหลานที่ดี ขยัน เชื่อฟัง ไม่ดื้อ ไม่เกร พอเขาเป็นคนดี ไม่สร้างปัญหา ไม่สร้างความหนักใจ ผู้ใหญ่ก็สบายใจ (การสื่อสารส่วนบุคคล, 14 มิถุนายน 2565)

ประเด็นสุดท้ายข้อปฏิบัติของคนมั่งในการแต่งงานกับคนมั่งด้วยกัน นิรัตน์ ซึ่งเป็นอดีตผู้นำชุมชนกล่าวว่า ในสมัยก่อนกฎของชุมชนมีความเข้มงวดมากแม้จะมีข้อเสียอยู่บ้าง แต่เขากลับมองว่าการที่มีกฎระเบียบที่ต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดนั้นถือเป็นเรื่องที่ดี เพราะการที่คนหนุ่มสาวมีอิสระในการใช้ชีวิตมากเกินไปทำให้เกิดปัญหาอื่นตามมาได้ง่าย ไม่มีกฎระเบียบหรือกรอบที่อยู่ภายใต้ระบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติที่คอยคุมเอาไว้ อย่างผู้หญิงบางคนแต่งงานกับคนไทยก็ต้องย้ายออกไปอยู่บ้านของสามีตามธรรมเนียมปฏิบัติของมั่งและกลายเป็นคนของครอบครัวของฝ่ายชายทันที ถือว่าเป็นคนอื่นหรือคนนอกครอบครัว และการที่คนหนุ่มสาวมีอิสระกับการใช้ชีวิตในพื้นที่เมืองมากเกินไปทำให้เกิดการหย่าร้าง ความขัดแย้ง และมีปัญหามากกว่าคนมั่งแต่งงานด้วยกันเอง เพราะกฎระเบียบที่แตกต่างกันระหว่างคนไทยกับคนมั่ง แต่ปัจจุบันยุคสมัยเปลี่ยนแปลงไป คนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้านเปิดใจยอมรับและไม่ได้ยึดติดกับความเชื่อแบบเดิมที่ห้ามคนมั่งแต่งงานกับคนไทยแล้ว (การสื่อสารส่วนบุคคล, 14 มิถุนายน 2565) อย่างลุงตัวมองว่าไม่ควรยึดติดอยู่กับอะไรเดิม ๆ เดียวนี้ยุคสมัยเปลี่ยนแปลงไปคนมั่งก็ควรปรับตัวตามโลกภายนอกให้มากขึ้น การที่ต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบอย่างเคร่งครัดจะทำให้คนหนุ่มสาวเกิดความอึดอัดต่อต้าน และยังอยากออกไปอยู่นอกหมู่บ้านมากขึ้น (การสื่อสารส่วนบุคคล, 14 มิถุนายน 2565)

ในกรณีที่ผู้หญิงมั่งแต่งงานกับคนไทยและย้ายออกไปใช้ชีวิตอยู่ในพื้นที่เมือง หากวันใดวันหนึ่งเกิดการหย่าร้างกันขึ้นแล้วต้องการกลับมาอยู่ในหมู่บ้าน คนในครอบครัวก็ยังคงมองว่าผู้หญิงคนนั้นเป็นคนในครอบครัวอยู่ แต่ถ้ายึดตามความเชื่อของมั่งดั้งเดิม ก็ถือว่ายังไม่ยอมรับเพราะต้องผ่านการทำพิธีกรรมล้างบาป และพิธีเรียกขวัญก่อนจึงจะถือว่าเป็นคนครอบครัว อีกทั้งคนมั่งถือว่าได้มีการหย่าร้างมาก่อนนับว่าเป็นสิ่งอัปมงคล เป็นการนำสิ่งไม่ดีเข้ามาสู่ครอบครัว

...ตามความเชื่อมองว่านับถือผีคนละตัวกัน ถ้าผีนั้นกลับไปจะเกิดความเสียหาย ทุกสิ่งทุกอย่างจะล่มจม ความเจ็บไข้ได้ป่วยจะมาเยือน และจะเจอสิ่งสาปแช่งหลายอย่างตามมา...

(ครูไทร, การสื่อสารส่วนบุคคล, 13 มิถุนายน 2565)

นิรัตน์มองว่าในอนาคตมีแนวโน้มไปในทิศทางที่ดีขึ้น เนื่องจากปัจจุบันมีกลุ่มสตรีของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่ออกมาช่วยเรียกร้องและผลักดันเรื่องเหล่านี้ ส่วนครูไตรอธิบายเพิ่มเติมว่าปัจจุบันประเด็นนี้กำลังถกเถียงกันอยู่ เพราะตามความเชื่อแบบดั้งเดิมคือ จะไม่สามารถกลับมาอยู่ที่บ้านพ่อแม่ฝ่ายหญิงได้เลย แต่เมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2560 มีกรณีเช่นนี้เกิดขึ้น พ่อแม่ฝ่ายหญิงต่อต้านกับความเชื่อดังกล่าวที่ว่าทำไมหย่าร้างแล้วถึงไม่ให้ลูก กลับคืนมาหรือย้ายกลับเข้ามาอยู่ที่บ้านพ่อแม่เหมือนเดิม เรื่องนี้มันบางพื้นที่ก็ยังไม่ยอมรับ เช่นสุโขทัยที่ว่า “พี่แต่งงานมีครอบครัวแล้ว สำหรับคนม้งก็ถือว่ากลายเป็นคนอื่นหรือเป็นคนในครอบครัวของสามีไปแล้ว ถ้ากลับไปอยู่ที่บ้าน พี่ก็คงไม่มีค่าอะไร...” (การสื่อสารส่วนบุคคล, 18 เมษายน 2565) ซึ่งครูไตรคิดว่าเรื่องนี้ควรที่จะได้รับการยอมรับ ผู้หญิงสามารถที่จะเข้าออกบ้านได้ทุกเมื่ออย่างไม่มีข้อห้ามหรือข้อจำกัดใด ๆ

2) เพศภาวะ

อัตลักษณ์ความเป็นม้งด้านความเชื่อและขนบธรรมเนียมประเพณีที่กล่าวถึงข้างต้นจึงก่อให้เกิดความขัดแย้งต่อตัวตนความเป็นผู้หญิงม้ง และส่งผลให้พวกเธอมีตัวตนที่ขาดวินและเลื่อนไหลในขณะเดียวกัน ผู้ให้สัมภาษณ์ในงานวิจัยนี้เปิดเผยถึงการต่อต้าน ชัดขึ้น และต่อรองกับวัฒนธรรมม้งที่มักคาดหวังกับผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย อย่างครุมนต์ที่ถูกคาดหวังจากครอบครัวและสังคมตั้งแต่เด็กว่าการเป็นผู้หญิงที่ดีต้องขยัน มีความกตัญญู ต้องตื่นนอนแต่เช้าเพื่อช่วยแม่ทำงานบ้าน เช่น ทำความสะอาดบ้านและทำกับข้าว สำหรับคนม้ง เวลา 4-5 นาฬิกาถือเป็นช่วงเวลาที่ต้องตื่นนอน และต้องเข้านอนไม่เกิน 4 ทุ่มเพื่อที่จะได้ตื่นเข้ามาช่วยทำงานบ้านทุกวัน “วัฒนธรรมตรงนี้เป็นเหมือนสิ่งที่บีบบังคับให้เราเลยต้องขยันอยู่เสมอ และไม่หยุดอยู่กับที่ เพื่อไม่ให้ใครมาด่าเราได้” (การสื่อสารส่วนบุคคล, 13 มิถุนายน 2565)

แต่การย้ายถิ่นได้กลายเป็นปัจจัยที่ทำให้ผู้ชายมีเงื่อนไขหรือพันธะในการย้ายกลับมาอยู่บ้านมากกว่าผู้หญิง เนื่องจากผู้ชายมีภาระหน้าที่มากกว่าทั้งการเป็นหัวหน้าครอบครัวและต้องเลี้ยงดูพ่อแม่ ความที่เป็นลูกชายคนโตในบรรดาพี่น้องทั้ง 6 คน จึงกลายเป็นเงื่อนไขทางเพศภาวะที่สังคมม้งให้ความสำคัญกับลูกชายคนโต ด้วยสำนึกความเป็นม้งที่มีติดตัวมาตั้งแต่เกิด ทำให้เขาก็มีความเชื่อว่าผู้ชายม้งไม่มีทางหนีความเชื่อที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษได้พ้น อีกทั้งระบบความสัมพันธ์เครือญาติยังดึงให้ผู้ชายม้งต้องกลับมาอยู่ที่บ้านเนื่องจากมีความเชื่อว่าจะต้องกลับมาประกอบพิธีกรรม ไมเช่นนั้นจะเกิดอาการเจ็บไข้ได้ป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุ ครูไตรกล่าวว่าสิ่งเหล่านี้เป็นความเชื่อแบบหนักแน่นที่ไม่สามารถลบล้างได้ เขาเองก็เชื่อเพียงแค่นี้มาตั้งแต่เมื่อไหร่ สำหรับครุมนต์ การที่เธอเป็นลูกสาวคนโตก็เป็นปัจจัยที่ทำให้ย้ายกลับมาอยู่ที่บ้านเพื่อดูแลแม่ เนื่องจากพ่อของครุมนต์เสียชีวิตไปขณะที่เธอกำลังเรียนต่อปริญญาตรี และน้องทั้ง 2 คนทำงานอยู่ที่ต่างจังหวัด ทำให้แม่ของเธอต้องอยู่บ้านเพียงลำพัง พี่สาวคนโตอย่างครุมนต์ต้องเสียสละกลับมาอยู่บ้านเพื่อดูแลแม่ และช่วยแบ่งเบาภาระต่าง ๆ

ครุมนต์เป็นหนึ่งในคนที่อายุใกล้เข้าสู่วัย 30 ปี และน่าจะเป็นผู้หญิงที่อายุมากที่สุดในหมู่บ้านในขณะนี้ สัมภาษณ์ที่ยังไม่แต่งงาน ตอนที่เธอย้ายกลับมาอยู่ที่บ้านช่วงแรกเวลาไปไหนมาไหนก็จะเจอแต่คำถามว่า “มีแฟนรึยัง” “อายุขนาดนี้แล้ว...เมื่อไหร่จะแต่งงาน” ที่ผ่านมามีโอกาสได้พูดคุยกับผู้ชายม้งอยู่หลายครั้ง แต่ก็รู้สึกว่าการได้ทำความรู้จักกันมากขึ้น ได้เรียนรู้นิสัยใจคอ ความคิด และทัศนคติ ครุมนต์รู้สึกว่าแตกต่างกันมากเกินไปและมองว่าถ้าคบกันเป็นแฟนน่าจะไปกันไม่รอด เนื่องจากครุมนต์เป็นคนที่ชอบนอนดึกตื่นสาย

ไม่ชอบให้ใครมาบังคับ คัดหวัง และกำหนดชีวิต ผู้ชายมั่งหลายคนเข้ามาจีบครุมนต์บางคนโทรมาหาหรือส่งข้อความมาตั้งแต่ตี 4-5 แต่ครุมนต์ตื่นประมาณ 6 โมง ซึ่งสำหรับคนมั่งถือสายมาก พอครุมนต์ตอบกลับข้อความหลังตื่นนอน ผู้ชายแทบทุกคนมีคำถามว่า “ทำไมตื่นสาย” “ทำไมไม่รีบตื่นมาช่วยแม่ทำงานบ้าน” ครุมนต์รู้สึกว่าเป็นครู ไปทำงานมาทั้งวันก็เหนื่อยมากแล้ว ทำไมผู้ชายมั่งเหล่านี้ถึงต้องมาตีกรอบ กำหนดชีวิต คัดหวัง และไม่ให้อิสระกับเธอ ครุมนต์เลยรู้สึกว่าเธอน่าจะ ไม่เหมาะกับการใช้ชีวิตแบบนี้กับผู้ชายมั่ง และนี่ก็อาจเป็นสิ่งที่ทำให้ครุมนต์ไม่เคยคบหากับผู้ชายมั่งเลย

เราถูกคัดหวังและตีกรอบจากสังคมรอบข้างมาตั้งแต่เกิด จนทำให้การที่ผู้หญิงต้องตื่นมาทำงานบ้าน ตั้งแต่ตี 5 กลายเป็นภาพจำ...

(ครุมนต์, การสื่อสารส่วนบุคคลเมื่อ 13 มิถุนายน 2565)

ครุมนต์เปิดเผยว่ากำลังคบหากับคนไทย ความจริงแล้วแม่ก็ไม่ค่อยชอบและไม่อยากให้คบหากับคนไทย แต่เมื่อเธอได้อธิบายเหตุผล ความคิด และความรู้สึกส่วนตัวแล้ว แม่ก็ไม่ได้กีดกันหรือต่อต้านอะไร การที่เธอมีความคิดแบบนี้อาจเป็นเพราะเคยย้ายไปเรียนในเมือง ทำให้ได้เห็นวิถีคิดและการใช้ชีวิตของคนไทยว่าชีวิตเป็นของเรา เรามีสิทธิ์เลือกแนวทางในการดำเนินชีวิตเอง “รู้สึกว่าเราไม่ใช่ผู้หญิงแบบที่สังคมมั่งคัดหวังให้เป็น” (การสื่อสารส่วนบุคคล, 13 มิถุนายน 2565) ชีวิตของครุมนต์เป็นไปในทางทิศเดียวกับงานของกรรองทอง สุดประเสริฐ (2552) และยุพิน เจริญสุข (2555) ที่มองว่าการเปลี่ยนแปลงของผู้หญิงมั่งในบริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเพศที่ก่อรูปด้วยอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ ทำให้เกิดการต่อรองความสัมพันธ์ระหว่างเพศของผู้หญิงมั่งภายใต้การปรับความสัมพันธ์ของครัวเรือน และความสัมพันธ์ภายในชุมชน

3.2 คนย้ายถิ่น

1) ความเป็นวัยรุ่น

วายุและสามองว่าการออกมาเรียนและใช้ชีวิตอยู่ในพื้นที่เมืองทำให้พวกเขามีทางเลือกในการดำเนินชีวิตมากกว่าในชุมชน ได้เรียนรู้และเห็นถึงความแตกต่างระหว่างคนมั่งกับคนไทย อีกทั้งยังทำให้มีโอกาสดำเนินชีวิตตัวเองว่าชอบหรือถนัดอะไร ส่วนสาเป็นผู้หญิงเห็นว่าการย้ายถิ่นไปอยู่ที่อื่นทำให้ได้หลุดพ้นจากการถูกคนในสังคมคัดหวังและตีกรอบ จนบางครั้งสักเหมือนจะสูญเสียความเป็นตัวเอง “...รู้สึกอึดอัด ไม่อยากอยู่ตรงนี้ อยากหนีออกไป” (สา, การสื่อสารส่วนบุคคล, 19 เมษายน 2565)

แม้ว่าสังคมมั่งจะคัดหวังและตีกรอบให้ผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าผู้ชายอย่างวายุและพจน์ จะไม่ถูกคัดหวังและตีกรอบในเรื่องใดเลย พวกเขาเห็นตัวอย่างจากรุ่นพี่ในหมู่บ้านที่ส่วนใหญ่เรียนจบแค่ มัธยม 3 หรือมัธยม 6 แล้วไม่มีโอกาสได้เรียนต่อตามที่ตัวเองต้องการ เนื่องจากถูกคัดหวังให้ต้องสานต่ออาชีพเกษตรกรรมต่อจากครอบครัว วายุจึงชอบที่จะใช้ชีวิตในเมืองและมองว่ามีข้อแตกต่างหลายอย่าง ไม่ว่าจะเป็นเวลาตื่นและเวลานอนที่ไม่ต้องเข้านอนแต่หัวค่ำและตื่นแต่เช้าเพื่อมาช่วยพ่อแม่ทำงานนอกบ้านอย่างการทำไร่ ทำสวน ความเป็นอิสระในการดำเนินชีวิตที่ไม่มีใครมาตีกรอบให้ ทำให้เขาได้เรียนรู้ ตัดสินใจ และได้ลองใช้ชีวิตตามที่ตัวเองต้องการ อีกทั้งการใช้ชีวิตในพื้นที่เมืองยังทำให้เขาได้เห็นถึงความแตกต่างทั้งด้านวิถีคิดและสังค

สุเป็นหนึ่งในกลุ่มคนย้ายถิ่นที่อายุมากที่สุดในบรรดาผู้หญิงม้ง ขณะที่สัมภาษณ์ เธอได้ย้ายออกมาใช้ชีวิตอยู่ในกรุงเทพฯ เป็นระยะเวลาเกินกว่า 10 ปี ทำให้ได้เรียนรู้วิถีชีวิตของคนเมือง เธอเป็นคนที่ยากแต่งกายแบบวัยรุ่นในเมือง ที่แต่งตัวบ๊อบ ๆ แวม ๆ บ้าง เช่น ใส่เสื้อปาดไหล่ เสื้อแขนกุด หรือกางเกงสั้นขาสั้น แต่ด้วยเครือข่าย/ชมรมม้งที่มีอยู่ในหลายพื้นที่ของกรุงเทพฯ และสำนึกในความเป็นม้งที่สุถูกปลูกฝังมาตั้งแต่เกิด จึงทำให้ไม่กล้าแต่งตัวเช่นนั้นเพราะกลัวว่าถ้าบังเอิญไปเจอคนรู้จัก เขาจะเอาไปบอกพ่อแม่ แล้วจะทำให้พ่อแม่เสียใจและผิดหวังในตัวเธอ ด้วยสังคมและวัฒนธรรมที่คาดหวัง ตีกรอบ และกดให้ผู้หญิงอยู่ต่ำกว่า ทำให้การใช้ชีวิตวัยรุ่นของสุในพื้นที่เมืองไม่ได้อิสระทั้งหมดตามที่คิดไว้ จึงทำให้เขาไม่กล้าทำในหลายๆ อย่างที่ตัวเองอยากลองทำสักครั้งในชีวิต เช่น การแต่งตัวและการเที่ยวร้านเหล้าในตอนกลางคืน

ทำไมเราต้องถูกคาดหวังจากคนในสังคมม้งด้วย ทั้งๆ ที่เราใช้ชีวิตอยู่ในเมือง ไม่ใช่ในหมู่บ้าน...ทำไมที่บ้านเราถึงไม่เท่าเทียมกันแบบนี้ เลยคิดว่าจะทำยังไงก็ได้ที่ทำให้ไม่ต้องอยู่ในวิถีชีวิตแบบนี้

(สุ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 18 เมษายน 2565)

กรณีของลี หญิงสาวม้งอีกคน อาจไม่ถูกควบคุมมากนัก แต่เธอยอมรับว่าภาพรวมของผู้หญิงม้งส่วนใหญ่มักถูกสังคมรอบข้างคาดหวังให้เป็นผู้หญิงที่ดี แต่ด้วยความที่ลีเป็นลูกคนสุดท้ายจึงทำให้พ่อแม่ไม่ค่อยคาดหวัง อีกทั้งยังให้อิสระกับเธอแทบทุกเรื่อง เธอยอมรับว่าผู้หญิงม้งในหมู่บ้านไม่ว่าจะนอนดึกแค่ไหน สุดท้ายก็ต้องตื่นเช้ามาทำงานบ้าน แต่สำหรับลีโอว่าเป็นกรณีพิเศษที่ไม่ค่อยมีใครได้รับอิสระจากพ่อแม่มากนัก จึงทำให้สามารถตื่นสายและได้ทำในสิ่งที่ตัวเองอยากทำโดยไม่ค่อยมีข้อห้ามหรือข้อจำกัด ลีประกอบอาชีพเป็นช่างสักคิ้ว/สักลาย จึงทำให้เธอสักทั้งคำพูดและลวดลายไว้ตามตัวเพื่อเป็นสัญลักษณ์ในการแสดงจุดยืนว่าชอบความอิสระ ซึ่งหนึ่งในรอยสักของลีโอคือ ภาษาจีนที่แขนข้างขวาที่มีความหมายว่า “ชีวิตของฉัน เป็นของฉัน” ผลการวิจัยนี้เป็นทิศทางเดียวกับงานที่ผ่านมากกว่าทศวรรษแล้วของมยุรินทร์ บุญพิทักษ์ (2553) ที่ชี้ให้เห็นว่าการใช้ชีวิตในสังคมเมืองสมัยใหม่ทำให้หนุ่มสาวม้งต้องเผชิญกับสภาวะชายขอบสองวัฒนธรรม คือการใช้ชีวิตบนความคาดหวังของจารีตประเพณีม้ง และการเป็นพลเมืองไทย อันนำไปสู่สภาวะการต่อรองผ่านการประกอบสร้างอัตลักษณ์ที่เลื่อนไหลไปมา และมีการดำเนินชีวิตที่พร้อมปรับเปลี่ยนและท้าทายจารีตดั้งเดิมที่ถูกมองว่าล้าหลัง

ภาพ 1: รอยสักที่แขนของลีในภาษาจีนสื่อความหมายว่า “ชีวิตของฉัน เป็นของฉัน”

ที่มา: ผู้วิจัย (เมษายน 2565)

กรณีของพจน์ที่ย้ายออกจากหมู่บ้านเพื่อการศึกษาและโอกาสในการหางานทำเป็นระยะเวลากว่า 20 ปี ทำให้เขาไม่ค่อยรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและประเพณีบางอย่างของม้งที่มีความซับซ้อน ละเอียดอ่อน และข้อจำกัดมาก ทำให้เขารู้สึกว่าตนเองตามคนอื่นไม่ทัน อีกทั้งการแสดงออกหรือปฏิบัติตามแนววิถีม้งในพื้นที่เมืองก็เป็นปัญหา และมีอุปสรรคอยู่บ้าง จากการสังเกตและพบเจอด้วยตัวเองที่วิถีม้งขัดแย้งกับความเป็นไทย และทำให้เห็นถึงความไม่เท่าเทียมระหว่างคนไทยและชาติพันธุ์ อย่างการรับคนเข้าร่วมกิจกรรมหรือการรับคนเข้าทำงานที่จะให้คนไทยมีสิทธิ์เลือกและตัดสินใจก่อนคนชาติพันธุ์ การใช้ชีวิตอยู่ในพื้นที่เมืองประกอบกับสังคมรอบข้าง ความสะดวกสบาย และความทันสมัยก็มีผลต่อวิถีคิด วิถีชีวิต และการเปลี่ยนแปลง พจน์เป็นคนหนึ่งที่เปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์ จึงทำให้เขาไม่สามารถประกอบพิธีกรรมของม้งแบบเดิมได้ทั้งหมด เช่น การเซ่นไหว้และการนับถือบรรพบุรุษ เพราะถือว่าเป็นการกระทำข้ามศาสนา และทางศาสนาคริสต์ถือว่าบรรพบุรุษเหล่านั้นได้จากเราไปอยู่ในที่ที่สบายแล้ว เราจึงไม่ควรนึกถึงและยึดติดอยู่กับพวกเขาอีกต่อไป การดำเนินชีวิตในพื้นที่เมืองของพจน์จึงอยู่แต่ในสังคมของคนที่นี่นับถือศาสนาคริสต์ สอดคล้องกับรัตนา ด้วยดี (2560) และประสิทธิ์ ลิปรีชา (2563) ที่พบว่าคนม้งจำนวนหนึ่งที่ย้ายเข้ามาอยู่ในเมืองและเปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์ และได้ให้ความหมายทางสังคมในแง่ของการปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เคยถูกมองและถูกปฏิบัติว่าด้อยกว่าคนเมืองที่นับถือศาสนาพุทธคือ มีความก้าวหน้าและบริสุทธิ์กว่าหากเทียบกับความเชื่อดั้งเดิมที่เชื่อในผีสารและบรรพบุรุษ

2) เพศภาวะ

การดำเนินชีวิตในพื้นที่เมืองของสุทำให้ได้เรียนรู้และพบเจอกับอะไรหลายอย่าง โดยเฉพาะการแต่งงานกับคนไทย ซึ่งถือว่าเป็นการขัดต่อจารีตประเพณีแบบดั้งเดิมของม้ง แต่พ่อแม่ของเธอก็ไม่ได้ต่อต้านหรือกีดกันอะไร หลังจากที่สุดแต่งงานก็พบว่าความสัมพันธ์ของสามีภรรยา และการใช้ชีวิตถ้าเปรียบเทียบกับระหว่างในหมู่บ้านและในพื้นที่เมืองเปลี่ยนแปลงไปมาก โดยพื้นฐานสุขและสามีมักจะคุยและปรึกษากันในทุกเรื่อง ต่างคนต่างเคารพและรับฟังซึ่งกันและกัน เวลามีปัญหาทั้งคู่คุยร่วมกันเพื่อหาทางออก แต่สำหรับการดำเนินชีวิตในหมู่บ้าน สู้ต้องเชื่อฟัง

สามีทุกรื่องเนื่องจากสังคมมั่งเป็นสังคมแบบปิตาธิปไตย ทำให้สามีมีสิทธิในการตัดสินใจทุกรื่อง หากสุแต่งงานกับคนมั่งและอยู่ในหมู่บ้านต่อไป เธอจะไม่สามารถเถียง โต้แย้ง และมีปากเสียงกันได้เลย ถ้าเกิดการทะเลาะวิวาทขึ้น พ่อแม่สุหรือผู้อาวุโสในหมู่บ้านจะเป็นคนตัดสินใจว่าใครถูกใครผิด และเขาทั้งคู่ต้องยึดตามคำตัดสินนั้น ประเด็นนี้สาซึ่งกำลังอยู่ในวัยเรียนมองว่าสิ่งที่เธอทำไม่ได้คือ การมีแฟนเป็นคนไทย ทางครอบครัวยังไม่เปิดใจยอมรับ แม้ว่าปัจจุบันความเชื่อดังกล่าวจะเปลี่ยนแปลงไปมากแล้วก็ตาม แต่พ่อแม่เธอยังห่วงและกังวลเพราะสาใช้ชีวิตอยู่ในพื้นที่เมืองตามลำพัง แต่เธอคิดว่าถ้าเรียนจบและสามารถดูแลตัวเองได้แล้ว และพ่อแม่น่าจะเปิดใจยอมรับมากขึ้นเธอคิดจะลองคบหากับคนไทยดูบ้าง

จะเห็นว่าอัตลักษณ์ทางเครือญาติของชาติพันธุ์มั่งหล่อหลอมให้คนในสังคมมีอุดมคติเดียวกัน แต่อีกด้านหนึ่ง การเข้ามาของกระแสโลกาภิวัตน์ก็ทำให้อัตลักษณ์บางอย่างเปลี่ยนแปลงไป ยุพิน เจริญสุข (2555) ที่ศึกษา อัตลักษณ์และตัวตนความเป็นชาติพันธุ์ของผู้หญิงมั่ง และพบว่าผู้หญิงสร้างอัตลักษณ์ความเป็นหญิงผ่านโครงสร้างสังคม ความเชื่อ พิธีกรรม ภาษา และกระบวนการกล่อมเกลาทางสังคม เพื่อควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมโดยเฉพาะผู้หญิง อย่างไรก็ตาม อัตลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นสร้างความขัดแย้งต่อตัวตนของผู้หญิงนำไปสู่การต่อต้าน ขัดขืน และการต่อรองต่ออัตลักษณ์และตัวตนที่ดำรงอยู่ เช่นเดียวกับมยุรินทร์ บุญพิทักษ์ (2553) ที่อธิบายว่าสังคมสมัยใหม่ทำให้วัยรุ่นมั่งต้องเผชิญกับเงื่อนไขความสัมพันธ์เชิงอำนาจอันนำไปสู่การต่อรองระหว่างความเป็นมั่งกับความเป็นไทยผ่านการประกอบสร้างอัตลักษณ์ที่เลื่อนไหลไปมา ไม่ว่าจะเป็น ภาษา การดำเนินชีวิต เครือข่ายทางสังคม ประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อ ทำให้เกิดการสร้างพื้นที่ทางสังคมและรูปแบบในการดำเนินชีวิตขึ้นมาใหม่ ซึ่งท้าทายต่อจารีตดั้งเดิมที่ถูกมองว่าล้าหลังหรือไม่ดีงาม

บทสรุป

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยการย้ายถิ่นจากชุมชนต้นทางสู่พื้นที่เมืองของหนุ่มสาวมั่งในจังหวัดพิษณุโลก และเพื่อศึกษาปฏิบัติการต่อรองของหนุ่มสาวมั่งกับการดำรงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ผ่านมิติเพศภาวะและความเป็นวัยรุ่น งานนี้พบว่าความเชื่อและประเพณีแบบดั้งเดิมเป็นสิ่งที่ยึดโยงคนในสังคมมั่งให้อยู่ร่วมกันในรูปแบบของความสัมพันธ์ทางเครือญาติที่มีความเหนียวแน่นและเป็นกลุ่มก้อน อีกทั้งยังมีกฎระเบียบข้อห้าม ข้อบังคับของชุมชนที่มีความเข้มงวดมาเป็นตัวกำหนดวิถีชีวิต โดยเฉพาะผู้หญิงมั่งที่ยังอยู่ภายใต้อุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ในสังคมปิตาธิปไตย อย่างไรก็ตาม กระแสโลกาภิวัตน์และความทันสมัยส่งผลต่อการปรับตัวทำให้ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม และกฎระเบียบต่างๆ เริ่มผ่อนคลายลง หนุ่มสาวมั่งเริ่มย้ายถิ่นออกจากหมู่บ้านและมีการต่อรองอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์มั่งมากขึ้น

ปัจจัยที่ทำให้หนุ่มสาวมั่งเริ่มอพยพย้ายถิ่นจากชุมชนต้นทางสู่พื้นที่เมือง ได้แก่ ปัจจัยด้านการศึกษา โอกาสในทางานทำ อิสระในการใช้ชีวิต และความทันสมัยในพื้นที่เมือง จากทั้ง 4 ปัจจัย การศึกษามีบทบาททำให้คนย้ายถิ่นมากที่สุด รองลงมาคือความอิสระในการใช้ชีวิต ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นวัยหนุ่มสาวที่อายุไม่เกิน 30 ปี การย้ายถิ่นจึงทำให้หนุ่มสาวมั่งสร้างปฏิบัติการต่อรองกับอัตลักษณ์ความเป็นมั่ง กลุ่มคนที่เคยย้ายถิ่นแล้วกลับมาอยู่ในหมู่บ้านมีการต่อรองกับความเชื่อและประเพณีแบบดั้งเดิมที่คนในสังคมมักคาดหวังและตีกรอบให้กับผู้ชายและผู้หญิง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแต่งงานในวัยอันสมควรและกับคนที่เหมาะสม ส่วนกลุ่มคนย้ายถิ่น

มีการต่อรองเรื่องความเป็นวัยรุ่นที่พวกเขาอยากมีอิสระและกำหนดแนวทางในการดำเนินชีวิตเอง
อย่างการเปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์ รวมถึงอยากหลุดพ้นจากการถูกคาดหวังและถูกตีกรอบโดยคนในสังคมมั่งที่
ยึดโยงอยู่กับระบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ตลอดจนการต่อรองเรื่องเพศภาวะ อย่างการคบหาหรือแต่งงานกับ
คนไทยที่เป็นข้อห้ามในอดีต หนุ่มสาวมั่งต้องการอิสระในการดำเนินชีวิตและหลุดพ้นจากการถูกคาดหวัง
ถูกตีกรอบ และถูกกดให้อยู่ภายใต้ระบบความเชื่อแบบดั้งเดิม การย้ายถิ่นเข้าสู่พื้นที่เมืองจึงเป็นความหวังที่จะมี
ชีวิตที่ดีขึ้นและมีอิสระมากกว่าอยู่ในหมู่บ้าน ซึ่งคาดการณ์ได้ว่าการอพยพย้ายถิ่นของหนุ่มสาวมั่งในพื้นที่สูงใน
พิษณุโลกและพื้นที่อื่นที่มีบริบทใกล้เคียงกันมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กรรทอง สดุดประเสริฐ. (2552). ผู้หญิงมั่งค้าผ้าใยกล้วย: จากหมู่บ้านสู่เศรษฐกิจบนบาทวิถี. *วารสารสังคมศาสตร์*, 21(2), 1-23.
- จุฑาพรรธ (จามจุรี) ผดุงชีวิต. (2551). *วัฒนธรรม การสื่อสาร และอัตลักษณ์*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2542). *คนกับอัตลักษณ์*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- ชุมพล รอดแจ่ม. (2553). *ปัจจัยที่ส่งผลต่อการอพยพย้ายถิ่นของแรงงานจากชนบทสู่กรุงเทพมหานคร*. วิทยาลัยราชพฤกษ์.
- ติน ปรัชญพฤทธิ์. (2551). *การบริหารการพัฒนา ความหมาย เนื้อหา แนวทางและปัญหา*. (พิมพ์ครั้งที่ 13). สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประสิทธิ์ ลิปรีชา. (2545). *อัตลักษณ์ทางเครือญาติของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งท่ามกลางความทันสมัย* (รายงานการวิจัย). สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.
- ประสิทธิ์ ลิปรีชา. (2563). ม้งโปรเตสแตนต์กับความทันสมัยในเมืองเชียงใหม่. *วารสารมานุษยวิทยา*, 3(2), 1-31.
- ปรารณา สัตย์สวณ. (2541). *เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม และการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของ ชาวเขาเผ่าม้งบ้านห้วยน้ำไซ อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก* (ปริญญามหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปทุมณา ทรงอิทธิสุข และสุธิดา ทับทิมศรี. (2561). *ประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่าสู่ตำนานในวิถีชีวิตวัฒนธรรมชุมชนม้ง*. สถาบันวิจัยและการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร.
- พระอำนาจ พุทธิโส. (2559). การศึกษาเปรียบเทียบระบบความสัมพันธ์ในเครือญาติกลุ่มชาติพันธุ์ม้งกับกลุ่มสังฆะในพระพุทธศาสนา. *วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา*, 7(1), 10-15.
- พุทธิดา กิจดำเนิน. (2564). การต่อรองเรื่องเล่าและอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของจีนเปอรานากันในรัฐกลันตันประเทศมาเลเซีย. *วารสารสังคมศาสตร์*, 33(1), 1-28.
- มยุรินทร์ บุญพิทักษ์. (2553). นักศึกษาม้งกับฟุตบอลประเพณี: กีฬา สภาวะสมัยใหม่กับการกลายเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทย. *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*, 22(1), 1-30.
- มุกิตา เจริญสุข. (2562). *แนวร่วมของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย พ.ศ. 2515-2525* (ปริญญามหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร.

- ยุพิน เจริญสุข. (2555). อัตลักษณ์และตัวตนความเป็นชาติพันธุ์ของผู้หญิงม้ง: กรณีศึกษาแบบอัตชีวประวัติ. *วารสารสหวิทยาการ*, 10(1), 1-19.
- รัตนา ด้วยดี. (2560). กระบวนการสร้างความทันสมัยของคริสตจักรม้งในเมืองเชียงใหม่ (ปริญญามหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วสันต์ ปัญญาแก้ว. (2559). ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสังคมวิทยา. (พิมพ์ครั้งที่ 2). เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ศิริเพชร ทฤษฎาดี. (2563). ทฤษฎีการย้ายถิ่นกับชาวจีนอพยพใหม่. *วารสารจีนศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์*, 13(2), 1-65.
- สร้อยมาศ รุ่งมณี, วาสนา ละอองปลิว และบุศรินทร์ เลิศขวลิตสกุล. (2565). พลวัตครอบครัวในสังคมไทยในสถานการณ์โควิด-19: การปรับตัวของครัวเรือนเปราะบางและข้อเสนอเชิงนโยบายด้านเด็กและครอบครัว (รายงานการวิจัย). สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) & 101 PUB.
- สิริพร เพ็ชรจันทร์. (2560). เศรษฐกิจการเมืองว่าด้วยการปรับตัวของชุมชนชาวไทยภูเขาเผ่าม้งต่อนโยบายรัฐ : กรณีศึกษาพื้นที่ภูทับเบิก จังหวัดเพชรบูรณ์ (ปริญญามหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- สุธี จันทร์ศรี. (2557). แคนวอประยุคดีไทดำ: การต่อรองอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ผ่านดนตรี (ปริญญามหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สุวิมล จันทอทัย. (2558). ความตระหนัก การมีส่วนร่วม และขีดความสามารถที่มีผลต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาภูทับเบิก จังหวัดเพชรบูรณ์ (ปริญญามหาบัณฑิต). สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- เสาวณีย์ นำนวล. (2554). ผู้หญิงม้งชายขอบ: การเปิดพื้นที่ และการเพิ่มพลังต่อรอยความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเพศในบริบทข้ามถิ่น (ปริญญามหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เสวียน เปรมประสิทธิ์, รัตเกล้า เปรมประสิทธิ์ และสุภาพร พงศ์ธรพุกษ์. (2563). การจัดการปัญหามลพิษทางขยะและน้ำเสียบนพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวในภูทับเบิกจังหวัดเพชรบูรณ์ด้วยวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรม (รายงานการวิจัย). มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- องค์การบริหารส่วนตำบลบ่อภาค. (ม.ป.ป.). *สภาพทั่วไป*. <https://www.borpak.go.th/condition>
- อภิญา เพื่องฟูสกุล. (2546). อัตลักษณ์: การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด. สำนักงานคณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ.
- อรัญญา ศิริผล. (2544). ผื่นกับคนม้ง: พลวัตความหลากหลายและความซับซ้อนแห่งอัตลักษณ์ของคนชายขอบ (ปริญญามหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อ้อทิพย์ ราชภูริณม. (2553). การย้ายถิ่นบนเส้นทางของการพัฒนาอุตสาหกรรมไทย. *วารสารเศรษฐศาสตร์และนโยบายสาธารณะ*, 8(16), 1-18.
- อุกฤษฏ์ เฉลิมแสน. (2563). การต่อรองอัตลักษณ์อีสานของวัยรุ่นอีสานในยุคดิจิทัล. *วารสารพัฒนศาสตร์*, 3(1), 1-39.

- Culas, C. & Michaud, J. (1997). A contribution to the study of Hmong (Miao) migrations and history. *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde*, 153(2), 211-243.
- Keyes, C. (1992). Sovereignty and rebellion: The White Hmong of Northern Thailand. Nicholas Tapp, South-East Asian Social Science Monographs. Singapore: Oxford University Press, 1989.260 pp. n.p. (cloth). *American Anthropologist*, 94(2), 489-490.
- Kuntadter, P. & Kunstadter, S. L. (1983). Hmong (Meo) highlander merchants in lowland Thai markets spontaneous development of highland-lowland interactions. *Mountain Research and Development*, 3(4), 363-371.
- Michaud, J. (1997). A portrait of cultural resistance: The confinement of tourism in a Hmong village in Thailand. In M. Picard & R. E. Wood (Eds.), *Tourism, ethnicity, and the state in Asian and Pacific societies* (pp. 128-154). University of Hawai'i Press.
- Tapp, N. (1990). Squatters or refugees: Development and the Hmong. In G. Wijeyewardene (Ed.), *Ethnic Groups across National Boundaries Mainland Southeast Asia* (pp.149-172). ISEAS.
- Walker, A.R. (1991). Reviewed Work(s): Sovereignty and rebellion: The White Hmong of Northern Thailand by Nicholas Tapp. *Journal of Southeast Asian Studies*, 22(2), 463-465.
- Yang, K. (2008). A visit to the Hmong of Asia: Globalization and ethnicity at the dawn of the 21st century. *Hmong Studies Journal*, 9, 1-50.
- Zhang, W. (2016). Bridging Hmong/Miao, extending Miaojiang: Divided space, translocal contacts, and the imagination of Hmongland. *Cultural Diversity in China*, 2(1), 1-28.